

ROD I KATASTROFE

KA RODNO ODGOVORNOM IZVJEŠTAVANJU MEDIJA

Priručnik i preporuke za djelovanje

Pripremile:
Milkica Milojević
Radmila Žigić

Uredile:
Tanja Slijepac
Jelena Milinović

РЕПУБЛИКА СРПСКА
ВЛАДА

ГЕНДЕР ЦЕНТАР - ЦЕНТАР ЗА
ЈЕДНАКОСТ И РАВНОПРАВНОСТ ПОЛОВА

Адреса: Вука Караџића 4 • 78000 Бања Лука
Босна и Херцеговина • Тел: +387 (0) 51 247 427; 247 428
Факс: +387 (0) 51 247 590 • Е-mail: protokol@gc.vladars.net

OSCE Organization for Security and
Co-operation in Europe
Mission to Bosnia and Herzegovina

Podržano od misije OEBS-a u Bosni i Hercegovini

РАВНО ПРАВНО

The male symbol (♂) is white and the female symbol (♀) is pink. They are positioned to the right of the text, with the male symbol overlapping the top of the female symbol.

Sadržaj

1	UVOD	4
1.1	Zašto je rodni aspekt važan?	5
1.2	Metodološki okvir za analizu rodne osjetljivosti medijskih politika	7
2	REZULTATI RODNO OSJETLJIVE ANALIZE MEDIJSKOG IZVJEŠTAVANJA O PRIRODNIM KATASTROFAMA U MAJU 2014. GODINE	10
2.1	Metodološke napomene	10
2.2	Izveštavanje u elektronskim medijima	10
2.2.1	Javne televizije	11
2.2.2	Komercijalne televizije	12
2.2.3	Lokalne televizije	13
2.2.4	Statistički pokazatelji analize	13
2.2.5	Primjer iz „komšiluka“: Neslavna sudbina bake Slavne	14
2.3	Dnevne novine o poplavama	15
2.4	Propuštene prilike - o čemu mediji nisu izvještavali	21
2.5	Rezultati diskusije među novinarima i novinarkama	22
2.5.1	Prepreke i mogućnosti	23
2.5.2	Izvodi iz diskusija	24
3	ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I PREPORUKE	26
3.1	Izazovi i ograničenja u izvještavanju medija	26
3.2	Preporuke za unapređenje rodno odgovornog izvještavanja u uslovima katastrofa	27
3.2.1	Preporuke na institucionalnom i organizacionom nivou	28
3.2.2	Preporuke za novinare i novinarku	29
4	PRILOZI	34
4.1	PRILOG 1: Vježba „prepoznaj ženu“	34
4.2	PRILOG 2: Rječnik korištenih pojmova	35
	IZVORI	36

Predgovor

Ova analiza i preporuke nastalesu u okviru realizacije **Akcionog plana za rodnu ravnopravnost u uslovima katastrofe u Republici Srpskoj za period maj - decembar 2014. godine**, u saradnji Gender centra – Centra za jednakost i ravnopravnost polova u Republici Srpskoj i Fondacije „Lara“ iz Bijeljine, uz podršku Misije OEBS-a u BiH. Priručnik je razvijan u tri faze:

1. U prvoj fazi urađena je rodno osjetljiva analiza izvještavanja elektronskih i štampanih medija o majskim poplavama i klizištima na odabranom uzorku medijskih izvještaja;
2. U drugoj fazi nalazi analitičarki diskutovani su na radionici s novinarima i novinarkama elektronskih i štampanih medija iz gradova zahvaćenih poplavama i klizištima koji su u kontekstu cijele akcije funkcionisali i kao fokus grupa. Radionica je održana u Tesliću, u Hotelu Kardijal 25. i 26. oktobra pod nazivom *Rod i katastrofa – ka rodno odgovornom izvještavanju*;
3. U trećoj, završnoj fazi finalizirani su zaključci na osnovu aktivnosti i integrisani u elektronsku brošuru koja je pred vama.

Dokument se sastoji iz tri dijela. U *Uvodu* autorke daju osnovne podatke o razmjerama prirodne katastrofe koja je tokom maja pogodila sjeverni dio Bosne i Hercegovine, a većim dijelom prostor Republike Srpske, pojašnjenja pojmova i alata rodno osjetljive analize medijskog diskursa i korištene metodologije kao i osvrt na ključne aspekte politike ravnopravnosti polova u BiH, uključujući i Akcioni plan za rodnu ravnopravnost u uslovima katastrofe u Republici Srpskoj za period maj – decembar 2014. godine.

U drugom dijelu daje se prikaz izvještavanja elektronskih i štampanih medija o majskim poplavama i klizištima iz rodne perspektive objedinjujući nalaze analitičarki i mišljenja novinara i novinarki tokom rasprave na radionici.

U trećem dijelu možete naći zaključna razmatranja, smjernice i preporuke koje su sačinile autorke ovog izvještaja zajedno sa učesnicama/cima radionice.

Autorke se zahvaljuju novinarkama i novinarima učesnicima/cama Radionice *Rod i katastrofa – ka rodno odgovornom izvještavanju*; Mirjani Radanović (portal klix.ba, Banja Luka), Marku Šinikoviću (revija Student, Banja Luka), Andrijani Pisarević (Press RS, Šamac - Banja Luka), Mariji Đuran Bubalo (EuroBlic, Banja Luka), Radetu Tešiću (Euro Blic, Doboj), Božani Živanović (Alternativna televizija, Doboj), Bojani Lugonjić (Elta TV, Doboj), Katarini Panić (Agencija SRNA, Prijedor), Borislavu Maksimoviću (Čelinačke novine, Čelinac), Draganu Đukiću (RTV HIT, Brčko), Jeleni Zekić (Radio OSVIT, Zvornik), Slađani Brajović (Radio Magic, Milići), Draženki Tešić (RTV BN, Bijeljina), Draganu Tešiću (NTV Arena, Bijeljina) i Svetlani Marković (RTRS, Bijeljina) koji su otvorenošću za kritičko promatranje vlastitog rada doprinijeli uspješnosti i nastanku ove Analize i preporuka.

Milkica Milojević i Radmila Žigić

1 UVOD

1.1 Zašto je rodni aspekt važan?

Prije nepunih pola vijeka američka aktivistkinja za medijske slobode i jednakost žena i muškaraca u medijima dr. Dona Alen napisala je: „Demokratiju bismo mogli definisati na sljedeći način: svaka osoba ima pravo na informisanost o vlastitim interesima, a njegov/njezin način mišljenja, iskustvo ili perspektiva treba da budu uzeti u obzir kod donošenja odluka kako bi oni/-e mogli/-e učestvovati u njima kao jednakopravni subjekti. Cilj demokratije je doći do pouzdanih odluka - zato je društvu potrebna informacija o svim segmentima društvenog života i društvenim grupama, pojedincima i pojedinkama. Ako raspon društvenih uloga pokazuje svijet pun mogućnosti za muškarce i pun ograničenja za žene, rasno, etnički, klasno ili drukčije subordinirane - takvo društvo ne može se nazvati demokratskim“.

Objektivno, rodno i socijalno osjetljivo izvještavanje o katastrofama, sprječavanje dodatne marginalizacije ranjivih grupa, a posebno žena tokom i poslije katastrofe su ključni izazovi obuhvaćeni ovim Priručnikom čija namjena jeste da doprinese stvaranju medijskih politika u kojima su glasovi žena i muškaraca ravnomjerno zastupljeni.

Iako danas u BiH važe najviši standardi ljudskih prava, stvarnost je daleko od normi a mediji kao odraz te stvarnosti najbolje mogu da ukažu na jaz između norme i realnosti.

Autorke su pošle od činjenice da prirodne katastrofe proizvode različite posljedice po žene i muškarce. Tokom sanacije posljedica poplava i klizišta koje su zadesile BiH nužno je utvrditi kako je ova prirodna katastrofa djelovala i na žene i omogućiti da marginalizovane grupe žena dobiju adekvatnu pomoć u obnovi razorenih domova i ugroženog zdravlja. U protivnom, katastrofa koja je pogodila stanovništvo sjeveroistočne BiH može dodatno da reprodukuje žensko siromaštvo i marginalizovane grupe žena, kao i drugih socijalno ranjivih kategorija.

započeti senzibilizaciju novinara/ki i urednika/ca u štampanim i elektronskim medijima za rodno odgovoran pristup u sagledavanju posljedica katastrofa. Mediji su ti koji prvi dolaze na mjesto događaja i slika i vijest koju pošalju u javnost značajno može usloviti i dalje procese spasavanja kao i kreiranje programa pomoći u saniranju posljedica.

I najdobronamjerniji humanisti i donatori ne mogu da pomognu u rješavanju problema koji im nije predočen. Mediji su prvi koji mogu da uoče i prenesu javnosti specifičnosti intervencije koja bi ženama olakšala preživljavanje katastrofe i perioda obnove.

Iako je rodna neosjetljivost prisutna u politikama pomoći uopšteno, a evidencije domaćinstava stradalih od katastrofa nije uključivala rodno razvrstavanje podataka, svjesnost medija o rodnim aspektima katastrofe je i put ka svjesnosti društva uopšte a posebno donosioca odluka.

Poplave koje su Bosnu i Hercegovinu zadesile sredinom maja 2014. godine ocijenjene su kao najveća prirodna katastrofa u njenoj novijoj istoriji.

U poplavama, koje su počele 14. maja, **živote je za nekoliko dana izgubila 21 osoba.** Najviše stradalih je u Doboju koji je, po procjenama spasilaca i eksperata, u vodenoj stihiji pretrpio najveće ukupne gubitke. U ovom gradu poginulo je devet ljudi, pet muškaraca i četiri žene, a sve žrtve bile su starije od 50 godina.

Poplave su pokrenule i klizišta u kojima su nestala čitava naselja, a najviše su stradala područja na sjeveroistoku zemlje.

Uz Dboj, najteža su bila stradanja na području Šamca, Bijeljine, Maglaja, Brčkog, a kataklizma je pogodila i Posavinu, Banjaluku, Prijedor, Čelinac, Derventu, Zenicu, Tuzlu i druga mjesta u slivu Drine, Une, Save, Vrbasa i rijeke Bosne.

Prema preliminarnim procjenama Delegacije Evropske Unije u BiH, Bosna i Hercegovina je tih dana pretrpjela **štete od oko četiri milijarde maraka** (dvije milijarde eura), što je **više od cjelokupnog godišnjeg budžeta oba BiH entiteta i zajedničkih institucija** (ovi budžeti iznose oko 3,5 milijardi maraka)¹.

Poplave će ostati upamćene i po izuzetnoj solidarnosti stanovništva u nevolji, a pogotovo izražen bio je aktivizam i požrtvovanost mladih.

Samo na području sjeveroistočne BiH (gradovi Bijeljina, Doboj, Lopare, Brčko, Šamac, Zvornik, Ugljevik i drugi) direktno je poplavama i katastrofama pogođeno više od 50 hiljada žena i djevojčica. Najveći dio njih žive u ruralnim područjima ili su povratnice i raseljena lica, pripadnice romske manjine, žene koje su i prije poplava bile izložene teškom radu, riziku od siromaštva i marginalizovane su po više osnova.

U selima uz rijeku Savu u kojima je voda bila do krovova kuća, kao što su Vučilovac (Brčko distrikt), Kopanice i Vidovice (Posavski kanton), Donji Žabar i drugim, žive povratničke porodice koje su godinama nakon rata obnavljale kuće i imanja sa kojih su protjerani. Na području Bijeljine od poplava je stradalo i naselje Janja nastanjeno isključivo povratnicima i raseljenim licima (oko 13 000 stanovnika).

Ovo stanovništvo već nosi nedovoljno sanirane traume iz rata, a poplave, ponovno raseljavanje i uništavanje imovine može opasno da ugrozi njihovo i fizičko i mentalno zdravlje, ukoliko se sve posljedice katastrofe ne budu uzimale u obzir i sanirale. Dugoročno se povećava i rizik nasilja u porodici, radne i seksualne eksploatacije.

Takođe, društvena isključenost² ovih žena može da umani njihovu sposobnost u pristupu pomoći i resursima za obnovu imanja ali i i zdravstveni oporavak. Ove žene imaju slabiji pristup informacijama o vrstama pomoći i nadoknadi štete, jer se o njihovim potrebama ne čuje i teže od drugih će moći da obnove život i domaćinstvo poslije katastrofe. Takođe, ove žene su nepovjerljive prema medijima, koji ih često "iskoriste" za stereotipne, pa i tabloidne priče o ženi žrtvi, "kiteći" njihovo već dovoljno dramatično iskustvo suvišnim i nerealnim detaljima.

Lokalne vlasti, koje su ključne u distribuciji pomoći za obnovu poslije poplava već odranije su rodno nedovoljno osjetljive, a mehanizmi za rodnu ravnopravnost u lokalnim zajednicama imaju ograničen uticaj. Popis domaćinstava zahvaćenih katastrofom ne uključuje razvrstavanje podataka po polu, tako da će rodni pristup u sanaciji nakon poplava najvjerovatnije izostati. Rizik da poplave koje su zadesile ovo područje ostavi teške posljedice po žene, a posebno najranjivije i marginalizovane grupe žena je ogroman, tim više što su upravo ove žene potpuno isključene iz procesa donošenja odluka.

Rodni pristup je nužan u analizi razmjera katastrofe koja je zadesila ovo i druga područja. Rodna analiza ne naglašava da su sve žene ranjivije od muškaraca, nego da je rod važna determinanta ranjivosti društvenih grupa. Veoma je važno konsultovati i žene i muškarce u planiranju i sprovođenju intervencija sprečavanja i otklanjanja posljedica katastrofa. Ako se to ne čini, potrebe žena su zanemarene, one gube resurse koje su koristile prije katastrofe, a njihove vještine i sposobnosti ostaju nedovoljno iskorištene. Položaj marginalizovanih grupa žena postaće teži i složeniji.

Akcioni plan za rodnu ravnopravnost u uslovima katastrofe predviđa i indikatore za praćenje uticaja katastrofa koji moraju biti rodno osjetljivi i uzimati u obzir sljedeće podatke razvrstane po polu:

¹ "Privredne informacije", list Privredne komore RS, Banjaluka, broj 122, maj-jun 2014.

² Indikatori društvene isključenosti žena u seoskim sredinama mogu se naći već samom analizom polne strukture savjeta mjesnih zajednica. Primjera radi, na području grada Bijeljina stanovništvo je organizovano u 68 mjesnih zajednica. Predsjednici mjesnih zajednica bili su ključne osobe za koordiniranje pomoći za poplavljeno stanovništvo. Predsjednici svih mjesnih zajednica su muškarci, a u savjetima seoskih mjesnih zajednica nema nijedne žene.

<http://www.sobijeljina.org/cir/415.mjesne-zajednice.htm>, pristupljeno 17. 11. 2014. godine

- Stopasmrtnosti i oboljenjaposlijekatastrofa;
- Ekonomskogubici (gubici u poljoprivredi, u poslovanju, u oblastirada i zapošljavanja, pristuparesursima, finansijskogubiciitd);
- Promjene u opterećenjuradom (rad u domaćinstvu, naradnommjestu i u zajednicitokomciklusakatastrofa: priprema, pomoć, rekonstrukcija, ublažavanjeposljedica);
- Simptomistresaposljekatastrofe;
- Stoparodnozasnovanognasilja u kontekstuprirodnenesreće;
- Komunikacije u trenutkunužde i vanrednihokolnosti;
- Kontejnerski rad u potrazi, spasavanju, psihološkoj i materijalnoj pomoćizrtvama,
- Pristupskloništima i pomoći;
- Zaposlenost u programimapaniranja, podrške i pomoći i oporavkuodkatastrofa i slično.

Posebno je važno istaći da rod nije determinanta isključivo ranjivosti, nego i sposobnosti za prevazilaženje posljedica rizika. Žene nisu samo žrtve nesreća, one su i aktivne učesnice u obnovi i otklanjanju posljedica.

Integrisanje ovih indikatora u medijsko izvještavanje o posljedicama katastrofe takođe je veoma važan segment u realizaciji Akcionog plana.

1.2 Metodološki okvir za analizu rodne osjetljivosti medijskih politika

Jedna od najvećih društvenih promjena koju nam je donijela druga polovina 20. vijeka u globalnom smislu je ustanovljavanje diskursa ljudskih prava, čiji specifičan segment čine izdvojena ženska ljudska prava.

Međunarodna konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women –CEDAW, 1979, UN General Assembly) definiše u preambuli i 30 paragrafa šta je to diskriminacija prema ženama i postavlja plan za nacionalnu akciju zemalja potpisnica u cilju njezina ukidanja. Bosna i Hercegovina se priključila ovom planu akcije (kao i sve zemlje u regionu), te je ovaj dokument za državu obavezujući.

Pored Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, još je niz međunarodnih (UN) i regionalnih (nivo Savjeta Evrope) pravnih i političkih dokumenata koji obavezuju vlasti i sve aktere javnog života u BiH na poštovanje principa ravnopravnosti polova i integrisanje rodnog aspekta u sve akcije, zakone i politike. Praktičnosti radi, za potrebe ovog Priručnika zadržaćemo se na domaćim zakonima, propisima i standardima koji su u većoj mjeri integrisali globalne principe *gender mainstreaming-a*³ a prema kojima je sačinjen i okvir za analizu medijskog izvještavanja.

Zakon o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini⁴ (u daljem tekstu: Zakon), usvojen 2003. a dopunjen 2009. godine, u poglavlju X – **Mediji**, u Članu 21. propisuje da svi imaju pravo pristupa medijima bez obzira na pol. U istom članu zabranjuje se javno prikazivanje i predstavljanje bilo kojeg lica na uvredljiv, omalovažavajući ili ponižavajući način, s obzirom na pol i propisuje obaveza medijima da kroz programske koncepe razvijaju svijest o ravnopravnosti polova.

³Koncept "gender mainstreaming-a" razvile su UN i nacionalne vlade potpisnice međunarodnih dokumenata o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena. Ovaj proces institucionalne izgradnje rodne jednakopravnosti u državama članicama UN definiraju kao: "proces procjene implikacija na žene i muškarce svake planirane radnje, u što spadaju i zakoni, politike i programi, u svim oblastima i na svim nivoima. To je strategija kojom se interesi i iskustva žena, kao i muškaraca, postavljaju kao integralna dimenzija prilikom izrade, realizacije, praćenja i procjene politika i programa u svim političkim, ekonomskim i društvenim sferama, da bi one podjednako koristile i ženama i muškarcima i da ne bi došlo do produžavanja nejednakosti. Krajni cilj je postizanje rodne ravnopravnosti.." (UNRISD, Gender Mainstreaming: A Study of Efforts by the UNDP, the World Bank and the ILO to Institutional Gender Issues, dostupno na: www.undp.org/gender.)

⁴Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, broj; 32/10 – prečišćen tekst

Zakon sadrži i definiciju pojma diskriminacija i najčešćih oblika diskriminacije po osnovu pola.

Prema Zakonu, diskriminacija po osnovu pola je svako stavljanje u nepovoljan položaj bilo kojeg lica ili grupe lica zasnovano na polu zbog kojeg se licima ili grupi lica otežava ili negira priznavanje, uživanje ili ostvarivanje ljudskih prava ili sloboda. U svojim oblicima diskriminacija može biti direktna, indirektna, uznemiravanje, seksualno uznemiravanje, podsticanje na diskriminaciju i nasilje po osnovu pola, propisano je u Članu 3. Zakona.

Direktna diskriminacija po osnovu pola postoji kada je lice ili grupa lica bila tretirana, tretira se ili može biti tretirana nepovoljnije u odnosu na drugo lice ili grupu lica u istoj ili sličnoj situaciji (Član 4.).

Indirektna diskriminacija po osnovu pola postoji kada je prividno neutralna pravna norma, kriterijum ili praksa jednaka za sve dovela, dovodi ili bi mogla dovesti u nepovoljniji položaj lica ili grupu lica jednog pola u poređenju sa licem ili grupom lica drugog pola.

Zakon se određuje i prema diskriminaciji u jeziku i propisuje da diskriminacija u jeziku *postoji kada se koristi isključivo jedan gramatički rod kao generički pojam*⁵.

Pod uznemiravanjem Zakon (Član 5.) smatra svako neželjeno ponašanje po osnovu pola kojim se želi povrijediti dostojanstvo lica ili grupe lica i stvoriti zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje ili kojim se postiže takav učinak. Seksualno uznemiravanje kao oblik diskriminacije u Zakonu je izdvojeno kao svaki neželjeni oblik verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja polne prirode kojim se želi povrijediti dostojanstvo lica ili grupe lica, ili kojim se postiže takav učinak, naročito kad to ponašanje stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje. Podsticanje na diskriminaciju po osnovu pola, ako je učinjeno sa namjerom, izjednačava se sa diskriminacijom.

Osnovni principi ravnopravnosti polova kao i zabrana diskriminacije po osnovu pola ugrađeni su u pravila kojima je regulisana oblast medija. Za elektronske medije važeća su pravila koje je donijela Regulatorna agencija za komunikacije Bosne i Hercegovine, posebno Pravilo 55/2011 o pružanju audiovizuelnih medijskih usluga i Kodeks o audiovizuelnim medijskim uslugama i uslugama radija. Kršenje Pravila i Kodeksa Agencije podliježe sankcijama. Kodeks o audio vizuelnim medijskim uslugama i uslugama radija zabranjuje diskriminaciju po osnovu pola i druge sadržaje koji diskriminišu ranjive grupe u društvu.

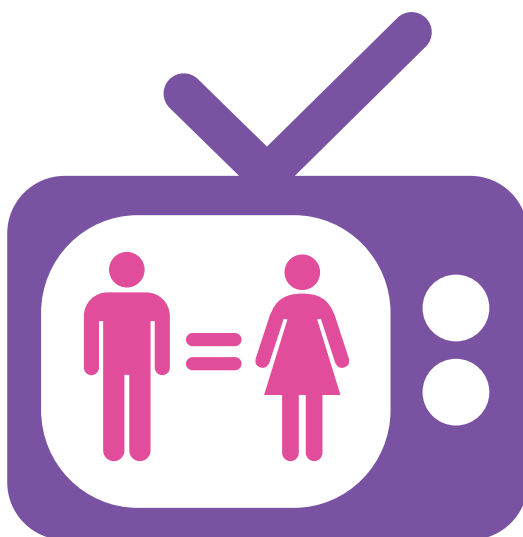
Za razliku od elektronskih, štampani mediji podliježu samoregulaciji koja je sporazumno od strane izdavača povjerena Vijeću za štampu BiH, a na osnovu Kodeksa za štampu i online medije u BiH usvojenom od strane novinarskih udruženja i asocijacija.

U Kodeksu za štampu interes javnosti definisan je kao postupak i/ili informacija kojima je namjera pomoći javnosti u donošenju ličnog mišljenja i odluka o pitanjima i događajima, uključujući i napore otkrivanja krivičnog djela i/ili prekršaja, te spriječiti zavođenje javnosti nekom izjavom ili postupkom pojedinca ili organizacije. Pitanje diskriminacije u Kodeksu šturo je opisano kao obaveza novinara da moraju izbjeći prejednicirane i uvredljive aluzije na nečiju etničku grupu, nacionalnost, rasu, religiju, pol, seksualnu opredijeljenost, fizičku onesposobljenost ili mentalno stanje. Isti član Kodeksa (Član 4a.) odredio je i vrijednosne stavove koji obavezuju novinare na poštovanje ravnopravnosti polova na način da će „izbjegavati direktne ili indirektno komentare kojima ličnosti stavljaju u neravnopravan položaj ili ih diskriminišu po osnovi njihovog pola, roda, polnog identiteta, rodnoga identiteta, rodnoga izražavanja i/ili seksualne orijentacije“.

U kojoj mjeri su postulati, principi i zakonske obaveze poštivanja rodne jednakosti kao i angažman na prevazilaženju diskriminacije žena zaista dio medijskih diskursa u Bosni i Hercegovini, može se procjenjivati na osnovu nekoliko monitoringa i analiza medijskog izvještavanja u BiH rađenih u proteklih deset godina. Opšta slika iz svih dosadašnjih monitoringa i analiza medijskih sadržaja u

⁵ Italik koriste autorke u cilju naglašenja značaja rodno osjetljivog jezika.

našoj zemlji⁶ je mala zastupljenost žena u vijestima, posebno u rubrikama koje govore o vanjskoj i unutrašnjoj politici i ekonomiji, stereotipno prikazivanje žena u značaju i ulogama, rodno neosjetljiv jezik i senzacionalistički pristup izvještavanju o nasilju nad ženama.

6 Prema monitoringu štampanih medija u BiH koji je 2005. godine provelo Udruženje BH novinari, na uzorku od 68 izdanja dnevnih novina, žene se aktivno i pasivno pojavljuju u 4,4 odsto tekstova posmatranih novina. *Monitoring printanih medija u Bosni i Hercegovini*, http://srpski.bhnovinari.ba/images/stories/pdf/istrazivanja/zastupljenost_zena.pdf

2 REZULTATI RODNO OSJETLJIVE ANALIZE MEDIJSKOG IZVJEŠTAVANJA O PRIRODNIM KATASTROFAMA U MAJU 2014. GODINE

2.1 Metodološke napomene

Za potrebe analize medijskog sadržaja o poplavama autorke Priručnika kreirale su posebnu metodologiju, koristeći se metodologijama ranijih istraživanja i monitoringa medijskog izvještavanja o ranjivim grupama i rodnim komponentama vijesti⁷. Takođe, u obzir smo uzele i specifičnosti rada medija u uslovima katastrofe.

Tokom majskih poplava novinari/ke su pokazali veliku požrtvovanost i predanost poslu, ali su uočeni i propusti, koji su rezultat kako nespremnosti redakcija za djelovanje u uslovima katastrofa, tako i rigidnih uređivačkih politika, nedostatka materijalnih, tehničkih i ljudskih resursa i vezanosti medijskih kuća za političke strukture.

Kombinujući elemente kvantitativne i kvalitativne analize u medijskom izvještavanju analizirale smo:

- učešće žena i muškaraca u vijestima o poplavama,
- uloge žena/muškaraca u vijestima o poplavama,
- ukoj o mjeri analizirani sadržaj doprinosi unapređenju ravnopravnosti polova/odnosno produkciji stereotipa.

Osnovna jedinica analize je medijska objava – u slučaju štampanih medija to je tekst, a u slučaju elektronskih to je objava, odnosno prilog. Analizirano je 10 objava/priloga televizijskih kuća i izdanja dnevnih novina Glas Srpske, Pres i Euro Blic za period od 15. do 22. maja 2014. godine. Pri analizi štampanih medija prvo je rađen pres kliping /izdvajanje ciljanih tekstova/, potom je izdvojeni sadržaj proveden kroz proces razvrstavanja ljudi u vijestima prema polu i ulogama, a nakon toga je na uzorku od 10 odabranih objava urađena kvalitativna analiza prikazivanja rodnih uloga žena i muškaraca u vijestima.

2.2 Izvještavanje u elektronskim medijima

Kada je u pitanju izvještavanje u elektronskim medijima o majskim poplavama u BiH, u obzir smo uzeli samo televizije, s jedne strane zato što mnoge radio stanice (pogotovo one u ugroženim područjima) nisu emitovale program u vrijeme poplava, a s druge strane zato što je televizija u BiH ubjedljivo najuticajnije i najmoćnije medij i kao takav pogodan za praćenje medijskih trendova.

Sa stanovišta rodno osvještenog i odgovornog izvještavanja, što je fokus ovog pregleda, uočeno je da specifičnim potrebama, patnjama i dostignućima žena nije posvećena dovoljna pažnja, da su žene u izvještavanju marginalizovane, a ponekad i grubo potcjenjivane, dok su u prvom planu bili spasioci i

uslovima katastrofa često podržavani stereotipi o muškarcima zaštitnicima i spasiocima i ženama nemoćnim žrtvama, ali ima i primjera kada su ti stereotipi dovođeni u pitanje. U nastavku teksta ovi zaključci se potkrepljuju primjerima.

Primjere iz elektronskih medija podijelili smo u tri grupe, na one iz:

- javnih servisa,
- komercijalnih televizija sa nacionalnom frekvencijom,
- lokalnih televizija.

⁷WACC je organizacija koja je pokrenula projekat The Global Media Monitoring Project (GMMP) koji je najsveobuhvatnije istraživanje rodnih komponenti u medijima. GMMP je 2005 obuhvatio 67 zemalja uz analizu 130.000 vesti (na TV, radiju i u štampi).

Primijećeno je, naime, da su javni servisi imali više uopštenih, „zbirnih“ priča (stanje vodostaja rijeka i poplava po gradovima i područjima), te izjava zvaničnika, dok su komercijalne televizije nastojale da privuku gledaoce kataklizmičnim pričama ili zanimljivostima. Lokalne televizije, uprkos vrlo ograničenim resursima i ne baš savršenim produkcijskim dostignućima, bile su više „sa narodom i uz narod“, pa donose i najviše, uslovno rečeno „ženskih“ priča – dakle priča o specifičnim stradanjima i podvizima pojedinaca, o organizovanju svakodnevnog života u uslovima katastrofe i sl.

Naravno, ovu podjelu valja uzeti sa rezervom i samo kao jedan od uočenih trendova, a ne kao isključivo i egzaktno dokazano pravilo. Takođe, u primjerima koji slijede, nismo imali namjeru da priče i njihove autore/ice dijelimo na „dobre“ i „loše“. Iskreno uvažavajući dostignuća novinara/ki i snimatelja/ki, izdvojene primjere ističemo kao karakteristične i pogodne za analizu i vježbanje rodne i socijalne odgovornosti u izvještavanju.

Izdvojili smo, dakle, deset primjera; po tri sa javnih servisa i komercijalnih televizija sa nacionalnom fekcijom, te četiri iz lokalnih elektronskih medija. Dodali smo im i jedan karakterističan primjer iz medija iz Srbije, koja je takođe u istom periodu pogođena poplavama.

Primjere smo izabrali ukrštanjem dva kriterijuma:

- uočljivost nainternatu (na „prviklik“ u kategoriji video zapisi „poplave u BiH“, „Dobojpoplave“ i slično, pojavuju se, između ostalih i ove izabranepriče)
- relevantnost sastanovištarodnoosjetljivog i izbalansiranog izvještavanja.

2.2.1 Javne televizije

Primjer 1: Dnevnik Federalne televizije – gdje su žene?

U 28 minuta dnevnika na dan 16. maja⁸, koji je u potpunosti posvećen poplavama, emitovano je 18 priloga i vijesti iz 19 gradova i mjesta širom BiH. U njima se pojavljuje 18 sagovornika/ca – 14 muškaraca i samo četiri žene. Najviše je, dakako, žrtava poplava, ali muškarci se pojavuju i u ulogama zvaničnika, spasilaca, oficira, organizatora spasavanja, dok žena u tim ulogama nema. One su ili žrtve, ili sakupljačice humanitarne pomoći. Žene su dakle izrazito podzastupljene, a njihove uloge su rodno stereotipne.

Primjer 2: RTRS – prilog iz Doboja- predsjednik i trudnica⁹

Produkcijski izvanredno urađen prilog, kojim apsolutno dominira predsjednik Republike Srpske Milorad Dodik u ulozi „oca spasioca“. On je u čamcu, sa spasiocima iznosi iz poplavljenih stanova malu djecu, trudnice, mlade majke... Onima koji ostaju u vodom zarobljenim domovima poručuje da će se čamci ubrzo vratiti. Izjava spasenih žena nema. One ostaju nijeme. Ne znamo njihovu dalju sudbinu. Ko je trudnica, očigledno već pred porodom, koju je predsjednik spasio? Gdje ide? Gdje će se poroditi? Kuda će se vratiti sa novorođenčetom u naručju??? Ima li pelene, hranu za bebu, krevetac.... ili je sve odnijela voda. Na ova pitanja nema odgovora. Žene su ovdje marginalizovane. One su objekti spasilačke misije.

U ovom prilogu stereotipna podjela uloga je drastična, mada Predsjednik RS svojom pojavom, angažmanom i smirenošću, očigledno umiruje publiku i postradale Dobojljije i pruža im utisak da nisu zaboravljeni. Tema za razmišljanje: da li su stereotipi, u kriznim situacijama, ponekad korisni, jer ulivaju sigurnost usred najteže egzistencijalne ugroženosti?

⁸<https://www.youtube.com/watch?v=vzvAZ4ii2FU>

⁹<https://www.youtube.com/watch?v=S0eyV74F01U>

Primjer 3 – Prilog BHT – bijele čizmice¹⁰

Od poplava nije prošlo ni mjesec dana, cijela zemlja se guši u mulju i blatu, ljudi bez krova nad glavom čekaju pomoć, a tog 14. juna političari i mediji ne bave se otklanjanjem posljedica katastrofe, nego čizmicama premijerke RS Željke Cvijanović. Trivijalno i mizogino!

Zašto je premijerka, prilikom obilaska poplavljenih područja, obula bijele čizme? Zbog toga su poslanici u Narodnoj skupštini RS raspravljali psovka, čak i pesnicama. Poslanice SNSD-a su u znak protesta i ženske solidarnosti napustile sjednicu, intervenisao je promptno i predsjednik Dodik i "svoje" poslanice vratio u poslaničke klupe, gdje se jedan poslanik opozicije, muškarac, „proslavio“ izjavom da „ženama i treba gledati u noge“. Prilog pokazuje da odnos prema ženama, čak i vodećim političarkama, i u uslovima najteže katastrofe nekada nije ni elementarno pristojan.

2.2.2 Komercijalne televizije

Primjer 1: prilog PINK BiH – „ona što se porađa..“

Na početku¹¹ priloga major Oružanih snaga BiH, prije polijetanja helikoptera, izlaže plan spasilačke misije. Nabrajajući koga će sve i gdje vojnici spasavati, kaže da ih isčekuje i „neka žena, vjerovatno jedna od stotina, koje se porađaju!“ Njegova priča je neprikladna zvaničnoj komunikaciji, sadržajno i intonacijom potsjeća na *reality show*. Ali, pitanje je da li je za ovakav prilog odgovoran navedeni oficir ili mlada novinarka, autorica priloga? Oficir, naime, ne daje izjavu, on radi svoj posao, možda ni ne znajući da ga snimaju. U nastavku priloga, koji traje više od devet minuta, nema informacija o ženi koja se porađa. Niti šta je sa „stotinama“ drugih žena, koje se porađaju usred vodene stihije. Prilogom dominiraju spasioци i novinarka, postradali (mahom žene i djeca) su tek kulisa za potresnu spasilačku dramu.

Primjer 2: prilog TV Al džazira (Al Jazeera Balkans) – premijerka se (ne) boji

Prilog¹² je karakterističan po tome što opovrgava stereotipe. U ulozi žrtava su muškarci, dok se žena, premijerka RS Željka Cvijanović, pojavljuje u ulozi liderke, zvaničnice i spasiteljice, odnosno organizatorke spasavanja. Ipak, novinar ne odolijeva da joj postavi tipično „žensko“ pitanje: da li se boji? (Zamislite da neko pita Milorada Dodika da li se boji! I zamislite kakav bi odgovor dobio). Premijerka odgovora vrlo razložno i smisleno: „naravno da se bojimo“. Ali, njen odgovor ipak nije uznemiravajući, jer govori smireno i jasno. Ne odaje utisak preplašene „ženice“, nego odgovorne političarke, svjesne realnosti.

Primjer 3: prilog ATV- Mundijal u poplavljenom gradu¹³

Priča o grupi Dobojlja, koji su usred poplavljenog grada organizovali grupno gledanje Mundijala (svjetskog prvenstva u fudbalu), svjedoči o specifičnim potrebama muškaraca. Muškarci su četiri godine čekali taj Mundijal, a onda, baš uoči velikog događaja, izbi poplava! Simpatična priča budi i optimizam, jer ukazuje da usred uništenog grada, u kome je hiljade ljudi ostalo i bez doma i bez posla, ipak ima i normalnog života i običnih svakodnevnih radosti. Bilo bi dobro da je u prilogu odvojena koja sekunda i za specifične potrebe žena: da saznamo, recimo, da li je u poplavljenom gradu proradio ijedan frizerski salon ili ginekološka ordinacija.

¹⁰https://www.youtube.com/watch?v=7akQ_GhtHeY

¹¹https://www.youtube.com/watch?v=bDus_DhWx9s

¹²<https://www.youtube.com/watch?v=TBJsxAgYKgg>

¹³<https://www.youtube.com/watch?v=rG4dJErU7C>

2.2.3 Lokalne televizije

Primjer 1 :TV HIT – klizišta u Loparama¹⁴

Klizišta su odnijela čitava naselja. Tragedija. Žene zapomažu, leleću, plaču... Muškarci pokušavaju da, usred sve muke, pokažu da vladaju situacijom, da imaju neki plan... Život uživo. Kako u životu, tako i u prilogu, stereotipi odolijevaju, ali gledalac ima priliku da vidi i „mušku“ i „žensku“ stranu priče. I da primjeti o čemu govore žene (odjeća, kuća), a o čemu muškarci (putevi, preusmjeravanje potoka)

Primjer 2- TV HIT – muke siromašne izbjeglice¹⁵

Priča o mukama poplavljenog stanovništva sela Amajlije kod Bijeljine i to onih najugroženijih: siromašnih, izbjeglica, beskućnika, višečlanih porodica. Barijere stereotipa padaju: mušakac plače i grli unučicu, žena, koja je ostala bukvalno bez ičeg, odsječno govori o svojoj mucu. Jedna od junakinja priče je višestruko marginalizovana: samohrana majka višečlane porodice, izbjeglica, siromašna, po drugi put ostala bez krova nad glavom...

Primjer 3: TV Slon – žene žrtve klizišta¹⁶

Još jedan primjer koji svjedoči da su lokalne televizije u uslovima katastrofe „bliže“ stvarnom životu. Potresna priča o dvije žene, majci i kćerki, koje su povrijeđene u klizištu, jer im se kuća bukvalno sručila na glavu. Zbog čega je hrabra žena, koja je sve stoički podnijela, ipak, zaplakala. I šta je iznijela iz razorenog doma?

Primjer 4: Tuzlanski.ba –dom za 17 ljudi bez doma¹⁷

Priča o Ramizi Kolarević iz Gradačca, ženi koja je primila 17 poplavljenih ljudi iz Šamca – jedna potpuno „ženska“ priča. Tema je „ženska“ – stvarni svakodnevni život, humanost, sve akterke priče su žene. Topla ljudska priča o potrebi za domom i utočištem i potrebi da se pomogne bližnjem u nevolji.

2.2.4 Statistički pokazatelji analize

Kvantitativna analiza posmatranih / izabranih sadržaja pokazuje da su žene izrazito podzastupljene, jer se kao sagovornice pojavljuju u oko 30 odsto slučajeva, dok su muškarci više nego dvostruko vidljiviji. (Tabela 1)

Tabela 1: Sagovornici/ce u posmatranim sadržajima

Ukupan broj sagovornika u sadržajima	55
Muškaraca	39
Žena	16

Ako bismo analizi pristupili detaljnije, došli bismo do zaključka da se žene kao glavne ili ravnopravne akterke TV sadržaja pojavljuju uglavnom u pričama lokalnih televizija (TV Slon, tuzlanski.ba, TV HiT), dok su u programima javnih emitera i vodećih komercijalnih televizija često ili nevidljive, ili „nijeme“ (pojavljuju se u slici, ali ne govore).

Situacija je još drastičnija, ukoliko izabrane sadržaje posmatramo sa stanovišta odnosa prema rodnim stereotipima. (Tabela 2) U tom smislu, samo jedan prilog (Al Jazeera Balkans) dovodi u pitanje rodne stereotipe, dok je većina sadržaja (6 od ukupno 10) u funkciji potvrđivanja / podržavanja takvih stereotipa. Tako TV publika ostaje u uvjerenju da se u kriznim situacijama ljudski

¹⁴<https://www.youtube.com/watch?v=4igncns7vt0>

¹⁵<https://www.youtube.com/watch?v=hPVWPvNKCzU>

¹⁶<https://www.youtube.com/watch?v=3rDI5dfCQKA>

¹⁷<http://tuzlanski.ba/porodica-kolarevic-iz-gradacca-primila-17-osoba-iz-bosanskog-samca-u-svoju-kucu-video/>

rod dijeli na žene – žrtve i „objekte“ katastrofe, te muškarce – spasioce, borce i organizatore, dakle „subjekte“ savladavanja posledica katastrofe.

Tabela 2: Posmatrani sadržaji iz rodne perspektive

Ukupan broj medijskih sadržaja	10
Potvrđuje rodne stereotipe	6
Dovode u pitanje rodne stereotipe	1
Neutralni sa stanovništa rodnih stereotipa	3

Kada aktere/ke posmatranih TV sadržaja razvrstamo po ulogama kojima se pojavljuju, dobijamo potpuno jasnu sliku – potvrdu iznesenih ocjena o odnosu prema rodnim stereotipima. (Tabela 3) Istina, i muškarci se najčešće pojavljuju u ulozi žrtve (uglavnom u anketama), muškaraca žrtava ima dvostruko više nego žena žrtava, ali to je logično kada se uzme u obzir da su muškarci, generalno, u ovim sadržajima skoro dva i po puta zastupljeniji od žena. Karakteristično je, međutim, da su žene dominantno žrtve.

Tabela 3: Uloge sagovornika/ca u posmatranim sadržajima

Uloge	Žene	Muškarci
Žrtve poplava	11	25
Spasioci/teljice	1	4
Humanitarci/ke	1	3
Zvaničnici/ce	2	9

Kada uzmemo u obzir ostale razvrstane uloge, vidjećemo da je rodni disbalans najizraženiji kada su u pitanju liderske uloge: tako među zvaničnicima/cama imamo 4,5 puta više muškaraca nego žena, a među spasiocima/teljicama 4 puta više muškaraca nego žena. Interesantno je, takođe, da se žena u ulozi spasiateljice pojavljuje samo jednom i to, opet, u stereotipno „ženskoj“ ulozi – kao spasiateljica koja pruža dom, odnosno utočište unesrećenima (Ramiza Kolarević iz Gradačca – tuzlanski.ba) i to kao akterka priloga na lokalnoj televiziji, odnosno u lokanoj video produkciji. Kao zvaničnica dva puta se pojavljuje samo jedna žena, premijerka RS Željka Cvijanović, i to jednom u aktivnoj, pozitivnoj ulozi (Al Jazeera Balkans) i jednom kao zvaničnica žrtva neutemljenih i mizoginih političkih prozivki (slučaj „bijeće čizmice“ – BHT).

Dakle, analiza posmatranih medijskih sadržaja pokazuje:

- da su žene u TV izvještavanju o majskim poplavama izrazito podzastupljene (u odnosu na muškarce)
- da televizije u velikoj mjeri podržavaju rodne stereotipe
- da se žene dominantno pojavljuju u ulozi žrtve
- da su lokalne televizije rodno senzitivnije i odgovornije od javnih servisa i vodećih komercijalnih televizija

2.2.5 Primjer iz „komšiluka“: Neslavna sudbina bake Slavne

Prilog Prve TV Beograd: *Baka Slavna, bježeći od poplave, dva dana provela na drvetu*

Neslavna sudbina bake Slavne Lazić iz poplavljenog Obrenovca u Srbiji poznata je i u BiH. Ovo je primjer šta mediji mogu uraditi u naletu nezajažljive gladi za senzacijama. Naime, svi mediji u Srbiji su, bez provjere i ne uvažavajući pravilo objektivnog izvještavanja, objavili, a mnogi u BiH prenijeli (primjer Prve TV prenosimo kao jedan od najgledanijih), bombastičnu priču o neustrašivoj

sedamdesetogodišnjoj starici, koja je, po sopstvenoj priči, bježeći od vodene kataklizme, dvije noći provela na jasenu, svezana keceljom za drvo! Kao da sudbina starice, koja živi sama, a u poplavi je ostala bez doma i parčeta hljeba, nije sama po sebi dovoljno potresna, nego je, eto, treba „pojačati“ pričom o jasenu. Da novinari ni sami nisu vjerovali priči koju su zdušno plasirali, pokazuje i reakcija voditeljke programa, koja se, ne sluteći da je prati kamera, smije staričinoj nevjerovatnoj priči. Uzalud su bili i komentari publike u stilu „kako ljudi možete da povjerujete da se stara žena može popeti na jasen...“ – heroína je stvorena¹⁸!

Ali, šta se dalje dešava! Nakon euforije horskog divljenja „neustrašivoj baki“, mediji je bacaju u blato, pričama sa naslovima „Baka Slavna nije heroj, nego prevarant“¹⁹, „Nema na svijetu takvog lažova kao što je baka Slavna“²⁰... Starica je optužena da je priču izmislila kako bi se domogla novca za renoviranje kuće!

Eto primjera kako neodgovornim i senzacionalističkim izvještavanjem novinari mogu, iz čiste površnosti i jurnjave za senzacijom, dodatno zagorčati život ženi koja je, ipak, žrtva i stradalnica.

2.3 Dnevne novine o poplavama

U periodu od 14. do 22. maja iz dnevnih novina *Euro Blic*, *Glas Srpske* i *Press RS* izdvojeno je ukupno 189 tekstova o poplavama i klizištima u Bosni i Hercegovini i zemljama u regionu.

U ovom periodu pregledane dnevne novine nisu izlazile u dane vikenda, 17. i 18. maja a *Euro Blic* nije izlazio 16., 17. i 18. maja. Ukupno je bilo dostupno za analizu 15 izdanja dnevnih novina. Zbog blokade saobraćajnica u ovom periodu novine nisu stizale do većine poplavljenih čitalaca.

Analizirana izdanja:

Euro Blic: 14, 15, 19, 20, 21. i 22. maj

Glas Srpske: 15, 16, 19, 20, 21. i 22. maj

Press RS: 14, 21. i 22. maj

U cilju procjene pravovremenog informisanja građana o opasnostima od poplava, analizirana su izdanja dva od tri ciljana dnevnika i od 14. maja. Zanimljivo da 14. maja nema najava o nadolazećoj opasnosti. Izuzetak je tekst u *Euroblicu* u kojem je, na stranama 12. i 13., pod naslovom „Od danas pljuskovi, prete nam poplave“, objavljena vremenska prognoza za Srbiju. Izvor informacija je meteorolog republičkog hidrometeorološkog zavoda Srbije koji najavljuje jaku kišu u Beogradu već za taj dan, od 60 do 90 litara po metru kvadratnom, a ponegdje i preko 100 litara. Drugi sagovornik je načelnik sektora za vanredne situacije MUP Srbije koji izjavljuje da je ova služba u pripravnosti ukoliko zbog obilnih kiša dođe do porasta vodostaja i izlivanja rijeka.

Sljedećeg dana, 15. maja za gotovo polovinu stanovništva Republike Srpske, dnevne novine bile su potpuno nerelevantan izvor informacija jer njihov sadržaj ne upozorava niti najavljuje razmjere katastrofe koja se širi iz časa u čas.

Glas Srpske, 15. maja na naslovnoj strani najavljuje tekst sa 7. strane: „Obilne padavine donijele probleme stanovnicima BiH: KUĆE POD VODOM“.

U četiri teksta objavljene su informacije o poplavama. Tri teksta su fleš vijesti a jedan zbirni tekst dopisnika o stanju u poplavljenim opštinama Milići, Bratunac, Srebrenica, Foča, Han Pijesak, Sokolac, Istočno Novo Sarajevo, Rogatica, Zvornik i Bijeljina.

¹⁸<https://www.youtube.com/watch?v=9BrVJlmKXBY>

¹⁹<http://www.kurir.rs/komsinica-iz-obrenovca-u-svetu-ne-postoji-lazov-kao-baka-slavna-clanak-1451643>

²⁰<http://www.telegraf.rs/vesti/beograd/1141857-komsije-tvrde-baka-slavna-je-prevarant-nije-spavala-dve-noci-na-jasenu-video>

Sagovornici su 10 muškaraca (načelnici opština, službenici civilne zaštite, vatrogasne jedinice, predsjednik Udruženja poljoprivrednika u Bijeljini i ložač u sportskoj dvorani). Samo jedna žena, stanovnica zgrade u Han Pijesku u kojoj je od kiše krov prokišnjavao, govori o nevoljama sa vodom.

Glas donosi i izjavu v.d. direktora Republičke uprave civilne zaštite Veseljka Eleza koji najavljuje da su iduća 24 časa ključna i kaže: “Još nismo dostigli alarmantni nivo, što ne znači da nećemo”.

Euro Blic se 15. maja na naslovnoj strani bavi predizbornim slagalicama i najavljuje da će „Novu vladu formirati Dodik i Bosić“. Poplave na naslovnoj strani dobijaju mali prostor i pola stupca tek na 11. strani novine, sa vrlo šturim i ograničenim informacijama o plavljenju kuća u Istočnom Sarajevu, Palama i Rogatici.

Tog dana društvene mreže, web portali i drugi online mediji preuzimaju primat u brzini informisanja i objavljuju vijesti i slike dramatičnih dešavanja u Doboju, Šamcu i drugim gradovima u BiH. Veče prije toga u Bijeljini je objavljeno vanredno stanje a 15. maja većina glavnih saobraćajnica već je u prekidu.

Navedeni osvrt na hronologiju izvještavanja dnevnika u Republici Srpskoj ukazuje da redakcije novina kapacitetom, ili uređivačkom politikom nisu spremno reagovala na vanredne prilike nastale poplavama ili da nisu raspolagale adekvatnim informacijama. Objektivne prepreke koje štampa ima da bi odgovorila hitnosti distribucije informacija dijelom je nadomještena korištenjem resursa Interneta. Međutim, štampa je mogla imati veoma važnu ulogu radom na terenu i odabirom informacija i aspekata katastrofe koje elektronski mediji ne mogu pokriti ili ne mogu trajnije držati na raspolaganju publici. Sudbine ljudi, njihove potrebe, savjeti stručnjaka za preživljavanje u uslovima katastrofe, istraživanje posljedica i druge teme bile su prostor u kojem su dnevne novine mogle da budu nezamjenjive u informisanju publike. U kojoj mjeri su se redakcije dnevnika snašle, pokazuju rezultati analize sadržaja njihovih izdanja.

Tabela 4: Žanrovska podjela analiziranih tekstova

Žanrovska podjela analiziranih	Broj
Reportaža	17
Intervju	5
Zbirni pregledi/izvještaji	21
Kolumne	10
Agencijske vijesti i kratki tekstovi dopisnika	107
Nerazvrstano ²¹	29
Ukupno	189

Već žanrovska razvrstavanje ukazuje na način na koji je štampa izvještavala o poplavama. Mali broj reportaža govori o nedovoljnoj prisutnosti novinara na terenu i oslanjanje na zvanične izvore (saopštenja ili pres konferencije institucija), agencije i dopisničku mrežu koja je uglavnom nerazvijena. Dominira upravo broj vijesti preuzetih iz agencija ili zbirna obrada saopštenja i vijesti iz drugih medija (zbirni izvještaji).

Broj izdvojenih tekstova, 189 u odnosu na broj izdanja novina, 15, pokazuje da su prosječno u ovom periodu pregledane novine objavljivale 12,6 tekstova o poplavama po jednom izdanju. Ta frekvencija nije ujednačena, po pravilu, od 16. maja, poplave su zauzimale prvih 9 ili 10 stranica u novinama, sa 30 do 40 naslova. Prvi dani analiziranih izdanja (14. i 15. maj) umanjuju ovaj prosjek. *Press* i *Euro*

²¹U “nerazvrstano” ubrojene su fleš vijesti (“sa trake”) koje su nepotpisane i nisu navedeni izvori. Ovih vijesti najviše ima u *Euro Blicu* a nalaze se u manjem broju i drugim novinama

- domaćini/vlasnici imanja
- mladoženja
- vaspitač
- žrtve
- dječaci žrtve

Žene u tekstovima prisutne su kao:

- predsjednica Vlade (Republike Srpske)
- ministarka
- viša državna službenica
- portparolka
- humanitarna aktivistkinja
- ljekarka
- menadžerka ili rukovoditeljka službe u organima uprave
- službenica
- nevjesta
- matičarka
- žrtva poplave– porodilja/trudnica
- žrtva poplave
- spasiteljka (samo u jednom slučaju).

Kvantitativno, u tekstovima dominiraju muškarci, domaći političari i javni službenici, koji su akteri ili su citirani u 159 slučajeva, slijede građanski aktivisti, humaniraci, sportisti i zvijezde u ulozi humanitaraca, muškarci spasioci/heroji u poplavama i muškarci žrtve poplava.

Od žena, najčešće je citirana premijerka Vlade Republike Srpske, Željka Cvijanović, dvije ministarke u Vladi i nekoliko javnih službenica, pomoćnica u ministarstvima i portparolke. Veoma mali broj žena pojavljuju se kao humanitarne aktivistkinje. Samo jedna žena koja je žrtva poplava pojavljuje se i u ulozi one koja spasava druge. Ostale žene u vijestima prisutne su kao žrtve poplava. Kao specifične žrtve poplava pojavljuju se trudnice.

Za dalju analizu, u cilju propitivanja uloga i stereotipa odabrano je 10 tekstova:

1. *Život nadjačao katastrofu: U posjeti prvoj bebi rođenoj u potopljenom Doboju – ALEKSEJ POBEDIO "TAMARU" (Press RS, 22. maj 2014, strana 2. i 3.)*

Tekst govori o dramatičnom rođenju malog Alekseja Gojkovića usljed poplavljenog Doboja. Sagovornici su Aleksejeva majka Slađana i načelnik dobojske ginekologije dr Radivoje Katanić. Njihove priče prikazuju dramu Dobojlja usljed plavljenja grada, požrtvovanost ljekara tokom poplave koji su bez prestanka radili 84 sata i svjedoče o pobjedi života nad katastrofom.

Priča je ispričana jednostavno, s mjerom, u kojoj su tri glavna lika- troje heroja. Tek rođena beba, majka koja bez suza prenosi kako se borila sa komplikacijama u trudnoći i porađala u bolnici

odsječenoj od ostatka grada vodom, ljekaru koji kaže da je samo radio svoj posao. Žena nije prikazana kao bespomoćna trudnica nego osoba koja kontroliše svoj život uprkos katastrofi, ljekar koji naglašava da je njegova misija da liječi i pomaže ljudima.

Za razliku od brojnih trudnica koje se bezimene ili imenom pojavljuju kao žrtve poplava, Slađana Gojković zrači hrabrošću i priču koja na prvi pogled reprodukuje stereotipe o šticenoj ženi i muškarcu zaštitniku, pretvara u priču o ženskoj snazi i vitalnosti.

2. Dole kapa, leđi – Glas Srpske, 21. maja 2014, strana 4.

U kolumni urednica Glasa Srpske Mirjana Kusmuk ocjenjuje poteze i rad premijerke Željke Cvijanović tokom prvih dana poplava. Kolumnistkinja koristi rodno osjetljiv jezik i odaje priznanje čvrstini kojom se premijerka uhvatila u koštac sa katastrofom u kojoj se našla. Upoređuje njen rad sa političarima sa državnog nivoa (u korist premijerke) i reprodukuje političke stavove prisutne tada a i danas na relaciji Sarajevo-Banja Luka. Premijerku imenuje heroinom poplava zbog čega je tekst i izdvojen za analizu. U trenutku kada je objavljen, u politički napetoj situaciji na relaciji entitetske i vlasti u nekim lokalnim zajednicama (Bijeljina, Doboj) koja je na žalost, bila sastavni dio atmosfere poplava, tekst je prije imao političku funkciju u dnevnoj novinama koja je sklona vladajućoj koaliciji, a manje doprinosa ravnopravnosti polova, čemu ni autorka eksplicitno ne daje značaj iako naglašava da je žena pokazala snagu i kada su mnogi muškarci posustali. Sa vremenske distance tekst ipak razbija stereotipe o ulozi žena u uslovima katastrofe, čemu je premijerka Cvijanović i statistički, u ovoj analizi doprinijela.

3. Štete se mere desetinama miliona maraka: POPLAVE UNIŠTILE OBJEKTE VERSKIH ZAJEDNICA ŠIROM BiH (Press RS, 22. maj, strana 6. i 7)

Tekst odabran prije svega zbog neuobičajene političke korektnosti za kontekst BiH. Opisuje štete na vjerskim objektima tri najveće vjerske zajednice u BiH, muslimanske, katoličke i pravoslavne. Citira zvaničnike sve tri religije i promovise međureligijsku jednakost, solidarnost i toleranciju i ilustruje jedan trenutak naše najnovije istorije u kojem su nacionalne i vjerske podjele u javnosti bile marginalizovane. S obzirom da u BiH postoje i druge vjerske zajednice i crkve (Jevreji, Adventistička crkva, Evangelisti, Jehovini svjedoci), tekst bi mogao biti diskriminatoran jer osim većinskih, druge vjerske zajednice i ne pominje. Međutim, za bosanskohercegovačku realnost ovakav tekst je dostignuće religijske i nacionalne tolerancije.

4. Aktivirao bombu kad je video potopljenju kuću (Euro Blic, 20. maj)

Tekst govori o muškarcu žrtvi poplava koji se ubio pri povratku u drugi put poplavljenju kuću. Osim što muškarca prikazuje kao žrtvu koja nije mogla da se iznese sa katastrofom koja ga je našla, tekst upozorava na ozbiljan problem kojimogu imati i brojni drugi građani, iako gasam autor teksta na taj način ne proširuje, a bilo bi dobro da jeste. Upozorava na probleme postraumatskog stresnog poremećaja koji može imati i kobne posljedice, a pogađa i muškarce u uslovima katastrofe. Tekst je i socijalno i rodno osjetljiv i pored pristupa tipičnog za rubriku *crna hronika* u domaćoj štampi.

5. Šamac: Potopljeni grad bori se za život (Glas Srpske, 20. maj)

Tekst vjerno ilustruje atmosferu tih dana u Šamcu, strahote preživljene katastrofe čije razmjere teško da mogu da stanu u jednu novinarsku priču. Donosi dramu starice koja je, dok su nju spasavali, pokušavala da spasi i psa, u čemu je uspjela. Priče o žrtvama i spasiocima su klasična podjela uloga koja dominira u tekstu i reprodukuje stereotipe o ženama i muškarcima u uslovima katastrofe. Tekst ne doprinosi promjeni stereotipa ali je potresan, saosjećajan i prikladan za uslove u kojima je priča nastajala.

6. *Euro Blic čamcem obišao poplavljene u Šamcu: Grad izranja iz vode i blata (Euro Blic, 22. maja, strana 6. i 7)*

Kraći reportažni zapis ilustrovan je brojnim fotografijama. Donosi izjave zvaničnika (načelnika i povjerenika) i spasilaca. Izdvaja se jer govori o solidarnosti naroda u BiH tih dana gdje je jedan od junaka koga pominju sagovornici iz Gradačca došao da pomogne Šamčanima. Nacionalno je izbalansiran jer govore i Srbi i Bošnjaci, žrtve poplava,. Ovo je jedan od rijetkih tekstova u kojem se u ulozi spasilaca i onih koji pomažu pominju i jedna žena – Tatjana Antić. Tekst doprinosi ravnopravnosti polova iako sam autor taj aspekt nije imao u fokusu pisanja.

7. *Normalizacija života u poplavljenim područjima RS: Generali preuzeli komandu (Euro Blic, 20. maj – zbirni izvještaj, strana 2. i 3)*

Klasičan zbirni izvještaj o poplavama kakve je objavljivao ovaj dnevnik i druge novine. Sam naslov teksta implicira poželjne rodne uloge u uslovima katastrofe – vojnike-generale koji normalizuju život u poplavljenim gradovima Šamac i Doboj i tako reprodukuje stereotipe šta u uslovima katastrofe treba i mogu da rade muškarci.

8. *Zaboravljena romska djeca u Bijeljini, od bujice bježalo 11 braće i sestara: Gladni smo. Čekamo da nam Rambo nešto donese (Euro Blic, 21. maj, strana 5)*

Jedan od rijetkih tekstova koji se bavi djecom u uslovima katastrofe i to djecom iz marginalizovanih skupina. Dirljiva priča o romskoj djeci iz Bijeljine koja su bježala od poplava i nemaju hranu ukazuje na prioritete društva i tokom a i poslije poplave. Tekst govori i o diskriminaciji jer romska djeca nisu bila prihvaćena u evakuacionom centru gdje su odvedena. U tekstu se u priči pojavljuje i žena, trudnica, Romkinja, dakle po svim kriterijumima žrtva, koja ipak aktivno radi na sanaciji posljedica poplave. Tako je autor, i nesvjesno, unio u tekst lik žene u drukčijoj ulozi i doprinio razbijanju tipizacije žene u uslovima katastrofe kao one koja čeka da joj pomognu i bude spasena. Nesvjesno, jer on je pominje kao trudnicu koja mora da čisti kuću od poplava, dakle onu koja je trebalo da bude zaštićena.

9. *Gušio se u vlažnoj kući od smrada kanalizacije (Blic, 22. maj)*

Još jedan tekst izdvojen zato što je glavni junak dijete, dječak koji je u bolnici zbog posljedica poplave. Iako ukazuje na djecu žrtve i njihove potrebe, tekst o dječaku govori kao o malom spasiocu jer je tokom poplava pomagao braći i nije dozvolio sebi da pokazaže strah, dakle reprodukuje stereotipe da se muškarac, čak i u dobi od 11 godina ne plaši, odnosno ne smije da pokazuje strah.

10. *RS tuguje za žrtvama (Glas Srpske, 20. maj, strana 3)*

Tekst je tipičan zbirni izvještaj o djelovanju institucija na saniranju katastrofe. Ilustrovan je fotografijom ministra Jovičića i Vere Sajić, šefice Biroa Vlade RS za odnose sa javnošću, donosi izjave Sajićeve i premijerke Cvijanović, pored izjava drugih (muških) zvaničnika čime razbija stereotipne slike o ulogama žena i muškaraca u borbi sa katastrofom.

Analiza sadržaja dnevne štampe u situaciji prirodne katastrofe, iako rađena na ograničenom uzorku i redukovanom metodologijom, ipak ukazuje na važne aspekte rodne (ne)osjetljivosti uređivačkih politika dnevnih novina i novinara i novinarki.

Rodna ravnopravnost ili ujednačenost glasova žena i muškaraca u dnevnoj štampi nije integralni dio uređivačkih politika, ni standard rada novinara i novinarki. To najbolje dokazuje podzastupljenost žena u tekstovima i njihove uloge. Ova podzastupljenost žena u uslovima katastrofe u Republici Srpske (dominantno analizirani teritorij) još je dramatičnija ako se sagleda raspodjela političke moći (formalne ako ne i stvarne) u ovom entitetu u kojem su žene na čelu Vlade i čak 6 (šest)

ministarstava i više javnih službi. Takođe, polovina poplavama ugroženog stanovništva jesu žene pa je situacija utoliko više pružala mogućnost za rodno izbalansirano izvještavanje. Novinari kao da su, vođeni stereotipnim rodnim ulogama, nesvjesno prednost davali sagovornicima muškarcima kao kompetentnim da govore o katastrofi, podrazumijevajući da su žene te koje su žrtve, one treba da budu štice i spasavane, što je samo djelić slike realnosti. Dominantnost javnih zvaničnika i političara u vijestima u odnosu na građane/ke pogođene poplavama nije izbalansirana bez obzira na važnost prisustva onih čija je obaveza da upravljaju procesom, pomažu i spasavaju. Ta dominantnost se pojačava sa umanjnjem intenziteta katastrofe, iako bi logičnija bila obrnuta proporcija, da potrebe i glasovi građana dominiraju sa smirivanjem katastrofe. Primjeri tekstova u kojima se novinar vozi u čamcu po poplavljenom području samo da bi zapisao i slikao šta je radio i govorio Predsjednik RS, a da u tekstu nema glasa nijedne osobe pogođene poplavama ili uključene u napore odbrane od poplava, zaslužuju posebne analize koje ne uključuju samo rodni nego ukupan društveni aspekt i funkciju novinarstva danas. Oni ne reprodukuju samo stereotipe nego oduzimaju glasove građanima, što ni sama ličnost zvaničnika koji obilazi poplavljeno područje ne čini, i dugoročno produkuje totalitarizaciju javne svijesti.

Tekstovi koji dovode u pitanje pretpostavljene rodne stereotipe su rijetki i najčešće nisu produkt svjesnog djelovanja novinara i novinarki, više se "provukla" slika koje autori/ke nisu bili ni svjesni, kao u slučaju pomenute Tatjane Antić iz Šamca, Romkinje iz Bijeljine i u drugim, već opisanim primjerima.

Štampani mediji nisu donijeli rodni aspekt katastrofe i minimalno su doprinijeli rodnoj ravnopravnosti u procesima obnove koji još traju. O tome svjedoče i primjeri propuštenih prilika koje opisujemo u nastavku.

2.4 Propuštene prilike - o čemu mediji nisu izvještavali

Već smo pomenuli da izvještavanje o poplavama u maju 2014. nije bilo u dovoljnoj mjeri rodno izbalansirano, socijalno i rodno odgovorno i osjetljivo, te da specifičnim potrebama, patnjama i dostignućima žena nije pridavano dovoljno pažnje. Naravno, nameće se pitanje kako u uslovima haosa i katastrofe voditi računa o rodnom aspektu izvještavanja. Izgleda komplikovano i prezahvatljivo, ali nije. Naprosto, postoje priče, koje su značajne, a nisu ispričane, ili im je dato premalo medijskog prostora i vremena. Neke prilike su, naprosto, propuštene.

Evo primjera:

Poplavljene Sigurne kuće

Postojeteme koje su u poslednjih nekoliko godina, definitivno, dobile „pravoglasa“ u medijima i o kojima postoji opšti konsenzus u smislu društvene opravdanosti i relevantnosti. Jedna od takvih tema je nasilje u porodici. Naprosto, u BiH nema ozbiljnog medija koji će dovesti u pitanje stav da žene i djeca, žrtve nasilja u porodici, zaslužuju pažnju i zaštitu zajednice. Ali, u vrijeme poplava one su zaboravljene. U RS postoje tri sigurne kuće za žene i djecu žrtve porodičnog nasilja (u Banjaluci, Bijeljini i Modriči) i sve tri su u maju 2014. poplavljene. O tome niko nije izvještavao. U moru priča o žrtvama, herojima, razorenim kućama, nezbrinutom stanovništvu... nije se našlo mjesta ni za jednu priču o njima.

Sramota je pitati za higijenske uloške?!

Ćebad, kabanice, čizme, pitka voda, hrana za bebe, odrasle ljude, životinje... sve je to prikupljano u brojnim humanitarnim akcijama o kojima su mediji redovno izvještavali. Ali, šta je sa specifičnim ženskim potrebama? Gdje da žene, usred potopa, nađu, na primjer higijenske uloške i tampone? Ženske organizacije obratile su se sa ovim pitanjem Gender centru Vlade RS. Bilo je i priča da je „sramota“ tražiti javno ovakvu donaciju! Potstaknuti potrebom da pomognu postradalim ženama, portal „ženska posla“ i ženske NVO pokrenuli su akciju „Žena ženi“. Pozvane su žene i djevojke iz cijele BiH (a uskoro će im se pridružiti i žene iz regiona i inostranstva) da upakuju „svoje najdraže

ženske sitnice“, ono što svakoj ženi, bez obzira na okolnosti u kojima živi, uvijek treba, i da taj paketić, sa pismom podrške, predaju najbližem sabirnom centru, kako bi bio prosljeđen jednoj od žena stradalih u poplavama. Paketić bi, prema njihovoj preporuci, trebalo da sadrži: higijenske uloške, tampone, vlažne maramice... veš, tablete za menstrualne bolove... Žene su se odazvale u velikom broju i uz navedeno slale i čokoladice, kafu, DVD sa muzikom, knjige... i divna dirljiva pisamca. Pratiti put jednog takvog paketića od darodavke do njoj nepoznate „prijateljice u nevolji“ bila bi prava poslastica za reportere/ke. Ali, takvih reportaža nije bilo. O akciji su izvjestili samo Radio Sarajevo i već pomenuti portal „Ženska posla“. Ostali tek sporadično, kratkim vjestima. Nije da nije bilo pokušaja da se piše o ovoj akciji, ali su ti pokušaji završili neslavno, u nekim redakcijama čak i sa seksitičkim komentarima u stilu „do čega je TIM ŽENAMA usred poplave“.

Porođaj usred potopa

O ženama u specifičnim ranjivim situacijama, kave su trudnoća, porođaj, babinje, bolest, invaliditet... nije bilo mnogo priča. Trudnice su se u medijima pojavljivale samo „uzgred“, kao „slika bez tona“, kao one koje su spasavali, tek da upotpune i pojačaju sliku o opštoj kataklizmi.

A bilo je priča koje su se naprosto nametale. Jedna od njih je priča o porodilištu u Doboju. Pošto se bolnica (i u njoj porodilište) nalazi na uzvišenju, ona je danima bila jedino sigurno mjesto u potopljenom gradu. Porodilje su čamcima dopremane u porodilište koje je danima bilo okruženo vodom i u kome su, jedne noći, babice i ljekari porađali žene uz svijeću, bez struje i vode! U takvim uslovima bebe su se rađale kao nikad, ili što bi Dobojske rekly „kao u poplavi“. Za desetak dana kataklizme u ovom porodilištu su rođene 23 bebe, što je svojevrsan rekord. Priču o ovom porodilištu i o mladim majkama koje nakon poroda nisu imale dom u koji bi se vratile objavio je samo *Euro Blic*.

Volonterke u bijelom

Učenice dobojske srednje Medicinske škole, kao volonterke obilazile su ugrožena područja, pomagale sugrađanima i dijelile flajere sa uputstvima kako se zaštititi od zaraze. Bio ih je oko 200 i radile su neumorno, ali nisu dobile zasluženu medijsku pažnju.

2.5 Rezultati diskusije među novinarima i novinarkama

Tokom prve radionice „Rod i katastrofa – ka rodno odgovornom izvještavanju“, koja je održana 25. i 26. oktobra 2014. godine u Banji Vrućici kod Teslića, u saradnji Gender centra Vlade Republike Srpske i Fondacije „Lara“ Bijeljina, uz podršku Misije OEBS-a u BiH, o svojim novinarskim iskustvima i uopšte o izvještavanju o majskim poplavama govorilo je 15 novinara i novinarki iz 14 medijskih kuća, odnosno iz osam gradova u Republici Srpskoj. Svi učesnici diskusije dolaze iz mjesta pogođenih poplavama i svi su izvještavali o poplavama i posledicama ove prirodne katastrofe. Iako je u ovoj fokus grupi bilo i mladih i iskusnih novinara i novinarki, iz različitih medija i sa različitim iskustvima i akademskih obrazovanjem, svi su pokazali veliko interesovanje za društveno i rodno odgovorno izvještavanje.

U diskusiji su učestvovali:

- Mirjana Radanović, portal klix.ba, Banja Luka
- Marko Šiniković, revija Student, Banja Luka
- Andrijana Pisarević, Press RS, Šamac - Banja Luka
- Marija Đuran Bubalo, EuroBlic, Banja Luka
- Rade Tešić, EuroBlic, Doboj
- Božana Živanović, Alternativna televizija, Doboj
- Bojana Lugonjić, Elta TV, Doboj
- Katarina Panić, Agencija SRNA, Prijedor
- Borislav Maksimović, Čelinačke novine, Čelinac

- Dragan Đukić, RTV HIT, Brčko
- Jelena Zekić, Radio OSVIT, Zvornik
- Slađana Brajović, Radio Magic, Milići
- Draženka Tešić, RTV BN, Bijeljina
- Dragan Tešić, NTV Arena, Bijeljina
- Svetlana Marković, RTRS, Bijeljina

Tokom radionice novinari i novinarka su sa vremenske distance analizirali svoj rad i rad svojih kolega i vođeni teorijskim saznanjima i smjernicama razvijali samosvjesnost o važnosti dimenzije rodosti u kreiranju novinarske priče. Grupa je bila veoma motivisana za razgovor, razmjenu mišljenja i diskusiju tako da je radionica dobila dimenziju fokus grupne diskusije, što je i bio cilj voditeljica. Mogućnost da razgovaraju o danima rada u uslovima katastrofe, u situacijama u kojima su mnogi od njih bili i sami žrtve poplava, ili su bili poplavljeni njima bliski ljudi, za sve učesnike i učesnice radionice bila je značajna i imala terapijski efekat jer i sama grupa nosi traume iz tog perioda. Iako je za veliki dio učesnika/ca edukacija o rodnom aspektu u novinarskom radu bila potpuno nov pristup poslu koji rade, nije bilo razlike u spremnosti na promjenu između "rodno osviještenih" i onih rodno neutralnih. Generalno, grupa je bila dobro odabrana i skladno je funkcionisala zbog čega je bilo moguće razviti kvalitetan uvid u stanje u mnogim medijskim redakcijama i izraditi kvalitetne i provodive zaključke i preporuke.

2.5.1 Prepreke i mogućnosti

Tokom diskusije učenici/ce su istakle probleme i prepreke sa kojima se novinari/ke bore u svakodnevnom radu, a koji su posebno izraženi u uslovima katastrofa. Između ostalog, istakli su da se tokom poplava „kao u ogledalu“ pokazalo da su medijski marginalizovane, ne samo pojedine društvene grupe (žene, siromašni, stariji ljudi, osobe sa invaliditetom), nego i male sredine. Tako su se, recimo, rijetko pojavljivale priče o stradanjima u Šekovićima ili u nekim udaljenim selima, dok su u fokusu medija bile poplave u većim gradovima: Doboju, Bijeljini, pa čak i u Banjaluci, koja je u poplavama pretrpjela srazmjerno manje štete nego neke male sredine.

Istaknuto je, takođe, da tokom poplava nisu dovoljno korištena iskustva starijih kolega/ca, koji/e su tokom rata bili ratni reporteri/ke, pa se u uslovima katastrofa snalaze bolje nego mladi novinari i novinarka.

Kao poseban problem naglašena su ograničenja koja nameću uređivačke politike u pojedinim medijima, u kojima je bilo bitnije izvjestiti koji su se političari pojavili, ili se nisu pojavili na poplavljenim područjima, šta su uradile velike kompanije, koje su i veliki oglašivači, kako bi pomogli poplavljenima, nego kakva je sudbina stradalih žena i muškaraca.

Naravno, tokom poplava, na vidjelo su isplivali i problemi sa kojima se novinari i redakcije bore svakodnevno, a u vanrednim okolnostima su samo još izraženije, poput preopterećenosti poslom, manjka novinara, tehničkih i materijalnih resursa, te problema profesionalnog sagorijevanja.

Problem je i nepripremljenost samih novinara/ki za rad u uslovima katastrofa, te za društveno i rodno odgovorno izvještavanje, jer ih tokom redovnog akademskog obrazovanja niko ne obučava za to. Novinari/ke ne znaju ni kako da pristupe ljudima u kriznim situacijama i da zadobiju njihovo povjerenje, jer ni za to nisu obučavani. Ovaj problem je naročito izražen u komunikaciji sa ženama sagovornicama, koje, zbog rodni stereotipa, izbjegavaju kontakt sa medijima, sklanjaju se „u stranu“ i pokušavaju ostati nevidljive.

I u kriznim situacijama novinari/ke su opterećeni autocenzurom, pa tako često, unaprijed odustaju od nekih priča, uvjereni/e da one „neće proći“ kod urednika, što je, priznali su učesnici, velika greška.

Govoreći o mogućnostima i alatima za unapređenje izvještavanja, sagovornici su istakli da treba biti uporan u nametanju tema koje promovišu rodnu ravnopravnost i pri tom se pozivati na Zakon o ravnopravnosti polova i Kodeks za štampu, po kojima je takvo izvještavanje zakonska i profesionalna

obaveza medija i novinara. Istakli su, takođe, da svaki rodno dogovorana novinar/ka treba da ima spreman spisak takvih tema, koje će nametnuti u pogodnom trenutku, kada nema mnogo medijski zanimljivih događaja (vikend, ljeto) i kada je problem „skrpati“ novine ili dnevnike.

Takođe, preporučeno je da svaki/a novinar/ka ima spisak sagovornika, koji promovišu rodnu ravnopravnost i koji im mogu pomoći, bilo u kreiranju već osmišljene priče, bilo u traganju za idejama za priče.

Potrebno je i iskoristiti 8. mart i druge značajne istorijske datume ili međunarodne dane posvećene borbi za neku društvenu vrijednost, da bi se nametnule teme bitne sa aspekta rodne ravnopravnosti.

Od koristi mogu biti i združene medijske akcije, ali i neformalne mreže koje uspostave novinari i novinarke, kako bi teme koje su značajne, a ne mogu se plasirati u nekim medijima, bile „prosljeđene“ u druge medije koji su rodno senzibilniji, ili kojima se data priča uklapa u uređivačku politiku.

2.5.2 Izvodi iz diskusija

„Nakon poplave, radila sam priču o starijoj ženi, koja je izgubila doslovno sve što je imala i sa sinom ostala na ulici, a uz to je bježeći od naleta vode slomila nogu. Impresioniralo me koliko je, u svojoj mucu, bila ljubazna prema novinarima. Čak je pitala, kad će priča o njoj biti objavljena, da je pročita. To me dirnulo i uvjerilo me da je ljudima, ipak, stalo do onog što radimo i da u nama vide prijatelje i saveznike. To je veliki kapital, koji moramo čuvati.“ (Marija Bubalo Đuran)

„Iskusan sam novinar, trudim se da budem društveno odgovoran, nisam sklon predrasudama, ali me je, na početku ove priče, priznajem, koprkalo pitanje „kakve uopšte veze ima džender perspektiva, sa izvještavanjem o katastrofama?“ Sada vidim da itekako ima veze, jer ako iz naših priča izostavimo potrebe i dostignuća žena ili muškaraca, nismo pravedni. A ako izvještavanje nije pravedno, manje su šanse da obnova, podjela pomoći i podrška zajednice postradalima bude pravedna. Jer, onaj ko je nevidljiv, njega nema, a kog nema, njemu ništa ne treba.“ (Dragan Tešić)

„Kad su poplave izbile kod nas, u malim lokalnim medijima, više nije bilo ni uređivačke politike, ni programske šeme, samo sjedaj u čamac i pravac teren! Često smo emitovali nemontirane materijale, skoro nasumice birali sagovornike i priče, tačnije one su birale nas. Ipak, u tom haosu, novinar može biti čestit i odgovoran, ako u sebi ima „unutrašnju vaservagu“ za dobro i pravedno i ako je sluša.“ (Dragan Đukić)

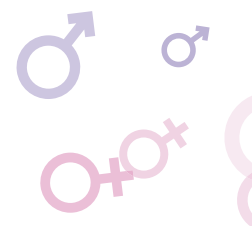
„Teško je nama, novinarima i novinarkama, koji smo i sami žrtve poplava i koji živimo u zajednici koja je pogođena poplavama, o tome izvještavati. Uvijek se pitam, da li, u takvoj situaciji, možemo biti objektivni, jer smo dio priče koju pričamo. Veliki je izazov u takvoj situaciji pomiriti emotivno i profesionalno, pogotovo kada su u pitanju žene: i kao novinarke i kao sagovornice.“ (Andriana Pisarević)

„U radiju u kojem radim rodno osjetljivo, izbalansirano i odgovorno izvještavanje je standard i za to je najzaslužnija naša direktorka. Ali, pitam se kakva je situacija u medijima u kojima su vlasnici, menadžeri i urednici rodno neosvješteni muškarci ili žene? Što se kolega i koleginica tiče, uvijek smo spremni sa njima podijeliti iskustva i strpljivo im objašnjavati zašto je bitno da i muškarci i žene imaju jednak tretman u medijima.“ (Jelena Zekić)

„Nas niko za ovo nije pripremao. Kad su poplave izbile, nismo znali ni kako ući u čamac, a kamoli kako izvještavati u takvoj situaciji. Na fakultetu nismo učili ništa ni o društvenoj odgovornosti, ni o kriznim situacijama, ni o teoriji roda.“ (Mirjana Radanović)

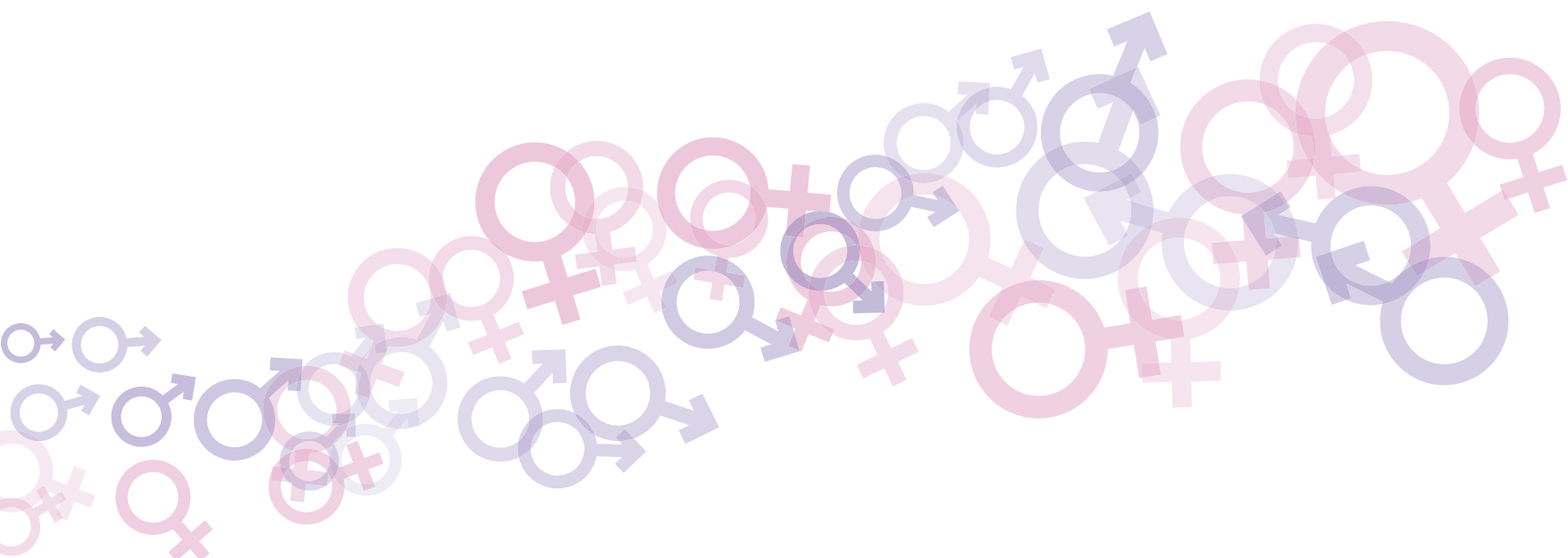
„Govorimo o rodnim predrasudama i stereotipima, a zaboravljamo da smo i mi novinari opterećeni stereotipima. To je ključni problem.“ (Svetlana Marković)

„Kada je u Čelincu u poplavi stradala žena, u automobilu sa 20 godina mlađim muškarcem, sa kojim je pomagala poplavljenim komšijama, mediji su o tome izvjestili na krajnje površan i čak zlu rad način,

insinuirajući da su dvoje stradalih bili u ljubavnoj vezi, što je netačno i što je nesretnoj ženi i njenoj nezbrinutoj djeci, i nakon njene smrti, nanijelo dodatni bol i sramotu. Niko nije pisao o tome da je ta žena godinama bila žrtva muža nasilnika i da je, nakon razvoda, bila samohrana siromašna majka, koja je petoro djece izdržavala nadničevići.“ (Borislav Maksimović)

„Da se ne lažemo, kada pomenete rodnu ravnopravnost, žene ili ne daj bože feminizam, i danas se mnogim urednicima digne kosa na glavi. Ali, moramo se boriti za rodno odgovorno izvještavanje i moramo biti mudri da svoje priče nametnemo zaobilazno, na „mala vrata“, ne pominjući džender komponentetu, ali vodeći računa o njoj.“ (Draženka Tešić)

3 ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I PREPORUKE

U ovom dijelu dokumenta daje se pregled identifikovanih ograničenja s kojima su se susretale medijske kuće u izvještavanju o poplavama, koji nisu neophodno i opravdanje za donekle neizbalansirano izvještavanje o potrebama muškaraca i žena, ali daju jasnu sliku o stanju samih medija u reagovanju na krizne situacije. Pored preporuka, pažnja je posvećena preporukama za unapređenje u rodno odgovornom izvještavanju, kako u kriznim, tako i u redovnim situacijama.

3.1 Izazovi i ograničenja u izvještavanju medija

Činjenica je da mediji nisu integrisani u ukupan sistem civilne zaštite i djelovanja u uslovima katastrofe, kao i da nemaju vlastita pravila rada u ovim društveno vanrednim situacijama. Zbog toga, kao i opštih društvenih i ekonomskih prilika u zemlji:

- mediji nisu uvijek upozorili stanovništvo na dolazeću katastrofu,
- neke redakcije se nisu snašle u uslovima katastrofe, pa su se prekasno i neadekvatno uključile u izvještavanje o poplavama,
- pojedini medijske kuće su pretrpjele značajna razaranja i ograničenja, pa je tako distribucija novina kasnila danima, a mnoge radio stanice u poplavljenim područjima nisu emitovale program,
- Sa izuzetkom Televizije Republike Srpske, koja je 24 čas dnevno emitovala program sa ugroženih područja, javni servis nisu adekvatno odgovorili svom zadatku u uslovima katastrofa,
- u izvještavanju je bilo premalo korisnih servisnih informacija, doku u prvom planu često bilo politički zvaničnici,
- izvještavanje je često bilo stereotipno, tabloidno i senzacionalističko, zasnovano na dihotomiji heroj – spasilac na jednoj i žrtva na drugoj strani, sapretjeranimisticanjem patetičnih detalja,
- specifični potrebama i postignućima žena u uslovima katastrofa nije pridavan dovoljno značaja.

Posebna je šteta što u uslovima katastrofe nije dovoljno iskorišten potencijal koji ima radio kao medij. Koliko je radio, kao brz, produkcijski jednostavan i jeftin medij, značajan u uslovima katastrofa, pokazala su brojna istorijska iskustva, između ostalog i ona iz rata u BiH, te iz zemljotresa koji je 1969. zadesio Banjaluku. Tokom banjalučkog zemljotresa Radio Banjaluka nije prekidala program, naprotiv, taj je program stavljen u službu postradalog stanovništva i emitovan je čak i preko razglasa na ulicama razorenog grada. Građani su, zahvaljujući radiju, pronalazili nestale, na vrijeme saznavali gdje se i na koji način dijeli humanitarna pomoć i kakva je situacija u drugim dijelovima grada i okolnih, zemljotresom pogođenih mjesta.

Tokom poplava u BiH Radio RS nije emitovao svoj program, nego je preuzimao program televizije, što je u rukovodstvu RTRS-a obrazloženo time da Radio RS nije imao dovoljno kapaciteta da odgovori ovom zadatku, pa su svi kapaciteti preusmjereni na proizvodnju i emitovanje TV programa. Uz to, Civilna zaštita i druge javne službe zadužene za organizovanje života u uslovima katastrofa, nisu

podržale lokalne radio stanice, pa je tako, na primjer, Radio Doboj uništen u poplavi i nije emitovao program, a i u drugim gradovima mnoge lokalne radio stanice su, što zbog direktne ugroženosti poplavama, što zbog toga što novinari i tehničko osoblje, zbog poplavljenih puteva, nisu mogli doći na posao, prekidale emitovanje programa.

3.2 Preporuke za unapređenje rodno odgovornog izvještavanja u uslovima katastrofa

Preporuke su ovdje usmjerene s jedne strane na institucionalni nivo koji se odnosi na Regulatornu agenciju za komunikacije, mehanizme za rodnu ravnopravnost, Vijeće za štampu, novinarska udruženja i druge organizacije, a s druge strane na same novinarke i novinare.

Treba istaknuti materijale koji medijskim kućama, ali i novinarima i novinarkama pomažu u rodno osjetljivijem pristupu u izvještavanju. UNESCO je 2012. godine u saradnji s Međunarodnom federacijom novinara i novinarki izdao publikaciju Gender Sensitive Indicators for Media [Rodno osjetljivi indikatori za medije]²² koja daje smjernice prije svega medijskim kućama za osjetljiviji rodni pristup u upravljanju medijima, politikama i odlučivanju unutar samih medijskih kuća. Indikatori su svrstani u sljedeće oblasti značajne za rodnu ravnopravnost unutar medijskih kuća:

- balans u odlučivanju,
- rodnaravnopravnost naradu i u uslovima rada,
- rodnaravnopravnost u sindikatima, stručnim udruženjima i klubovima novinara i novinarki, drugih medijskih radnika i samoregulacionih asocijacija,
- etički kodeksi i politika rodnaravnopravnosti u medijskim sadržajima,
- rodnaravnopravnost u mogućnostima edukacije i obuke novinara i novinarki.

S druge strane, a za nas značajnije u ovoj medijskoj analizi, predlažu se indikatori rodne ravnopravnosti u samom izvještavanju, ali i u medijskom oglašavanju. Ovdje ćemo izdvojiti samo neke od tih indikatora jer su koristan alat za vlasničke, uredničke i novinarske strukture koje žele da provedu analizu rodne osjetljivosti izvještavanja u svojim medijskim kućama:

1. Omjer žena i muškaraca u TV, radijskom ili štampanom sadržaju, vijestima i trenutnim dešavanjima na slučajnom uzorku u toku jedne sedmice;
2. Omjer žena i muškaraca koji su direktno citirani u TV, radijskom ili štampanom sadržaju, vijestima i trenutnim dešavanjima;
3. Omjer žena i muškaraca koji se pojavljuju kao 1) portparoli/lke, 2) stručna lica, 3) obični građani ili grašanke;
4. Omjer konteksta u kojima su muškarci i žene prikazivani (radno okruženje u odnosu na kuću, poslovni odnos u odnosu na porodični odnos, i slično);
5. Omjer žena i muškaraca u TV, radijskom ili štampanom sadržaju, vijestima i trenutnim dešavanjima razvrstano prema socijalnom statusu, npr. bogati, srednji sloj, političke elite, siromašni, iz ruralnih sredina;
6. Omjer žena i muškaraca koji su direktno citirani u TV, radijskom ili štampanom sadržaju, vijestima i trenutnim dešavanjima po tematskim oblastima, npr. 1) politika i uprava, 2) ekonomija i biznis, 3) rat i sukobi, 4) nauka i tehnologija, 5) sport, 6) ostalo;
7. Procenat priča i procenat vremena u glavnim terminima posvećenog pričama koje imaju fokus specifično na ženama ili temama koje se posebno tiču žena, npr. rodno zasnovano nasilje, prava žena, dostignuća žena;

²² UNESCO. Gender Sensitive Indicators in Media. Pariz: UNESCO, 2012. Dostupno na <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002178/217831e.pdf>. Pristupljeno 1.12.2014.

8. Procenat stereotipnih priča, npr. s otvoreno seksističkim interpretacijama uloge muškaraca i žena u društvu, ili s normaliziranom podjelom rada, ali i ličnih karakteristika muškaraca u žena;
9. Procenat priča koje stereotipno prikazuju žene kao žrtve u zločinima, nasilju, ratnim konfliktima, prirodnim katastrofama, siromaštvu u odnosu na muškarce;
10. Procenat priča koje žene prikazuju kao osobe s iskustvom zločina, nasilja, ratnih dešavanja, katastrofa, a u kojima su preuzele aktivnu ulogu u prevazilaženju krizne situacije, u odnosu na muškarce;
11. Procenat priča koje predstavljaju muškarce i žene na višedimenzionalan način osporavajući stereotipne podjele;
12. Procenat priča koje uključuju seksističko izražavanje izvjestilaca ili emitera, uključujući i u slučaju citiranja izvora.

U medijskom oglašavanju, korisni su sljedeći indikatori:

1. Omjer žena i muškaraca u oglasima (glasovi i vizualni sadržaj);
2. Omjer žena i muškaraca koji se u oglasima pojavljuju kao aktivni i stručni, u odnosu na pasivne ili nestručne učesnike/ce;
3. Uloge u kojima se muškarci i žene pretežno pojavljuju u oglasima po zanimanju (učiteljica/doktor), društvenom kontekstu (posao/kuća);
4. Primarna vizualna karakteristika žena i muškaraca u oglasima (npr. seksepil/inteligenција);
5. Omjer muškaraca i žena u oglasima za proizvode koji su često bazirani na stereotipnim ulogama, npr. (čišćenje i kuhanje u domaćinstvu, alkoholna i bezalkoholna pića, proizvodi za djecu, elektronska oprema, automobili, itd.).

Ovdje navedeni indikatori su samo pregled nekih najinteresantnijih, ali za kompletnu listu indikatora preporučljivo je potražiti publikaciju Gender Sensitive Indicators for Media [Rodno osjetljivi indikatori za medije] UNESCO-a.

U nastavku teksta fokus je na konkretnim preporukama za jačanje rodno odgovornog izvještavanja u medijima u kontekstu Republike Srpske.

3.2.1 Preporučena institucionalnom i organizacionom nivou

Na institucionalnom i organizacionom nivou potrebno je:

- Otvoriti raspravu da li su propisi i kodeksi koji regulišu (i samoodređuju) rad medija u dovoljnoj mjeri propisali obaveze integrisanja rodno balansa u uređivačkim politikama i medijskom izvještavanju i eliminaciju svih oblika rodne i drugih osnova diskriminacije;
- Raditi na uvođenju nekih od oblika afirmativne akcije ili pozitivne diskriminacije u novinarski kodeks i regulatorna pravila o radu elektronskih medija;
- Propisati medijskom regulativom obavezu edukacije novinara o ljudskim pravima s posebnim fokusom na ženska ljudska prava za sve medijske kuće;
- Uvesti alternativni kurs o rodnoj ravnopravnosti u programe studija žurnalistike/novinarstva na fakultetima i **zagovarati uvođenje nastavnih jedinica (predmeta ili kurseva)** o rodnoj ravnopravnosti, društveno odgovornom izvještavanju i izvještavanju u katastrofama **na fakultetima** koji obrazuju novinare/ke;
- **Utemeljiti novinarsku nagradu za (rodno) odgovorno izvještavanje**, kako bi se afirmislala novinarska dostignuća u ovoj oblasti;
- Nastaviti edukativne radionice s novinarima o rodno i socijalnom odgovornom izvještavanju u uslovima katastrofe;
- Izdati preporuku medijskim kućama o rodno osjetljivim indikatorima praćenja uticaja katastrofe a naročito:
  - Stopa smrtnosti i oboljenja poslije katastrofa;

- Ekonomski gubici (gubici u poljoprivredi, u poslovanju, u oblasti rada i zapošljavanja, pristupa resursima, finansijski gubici itd);
- Promjene u opterećenju radom (rad u domaćinstvu, na radnom mjestu i u zajednici tokom ciklusa katastrofa: priprema, pomoć, rekonstrukcija, ublažavanje posljedica);
- Simptomi stresa poslije katastrofe;
- Stopa rodno zasnovanog nasilja u kontekstu prirodne nesreće;
- Komunikacije u trenutku nužde i vanrednih okolnosti;
- Volonterski rad u potrazi, spasavanju, psihološkoj i materijalnoj pomoći žrtvama,
- Pristup skloništima i pomoći;
- Zaposlenost u programima planiranja, podrške i pomoći i oporavku od katastrofa i slično.

3.2.2 Preporuke za novinare i novinarkе

Pri izvještavanju o katastrofama, novinari i novinarkе trebalo bi da:

1. Vode računa o jeziku izvještavanja

Obaveza korištenja rodno osjetljivog jezika pri imenovanju zvanja i funkcija u ženskom rodu ukoliko ih obavljaju žene i ukupna vidljivost žena u jeziku propisana je Zakonom o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini, kao što je već navedeno u dijelu Priručnika u kojem smo se bavile metodološkim okvirom. Tokom analize medijskog izvještavanja uočena je neujednačenost u korištenju zvanja i funkcija u ženskom rodu, zavisno od medija ili čak u istom mediju, od autora/ki tekstova. Očito je da, i pored zakonske obaveze, postoji otpor dijela političke javnosti i jezičkih autoriteta rodnoj senzibilizaciji jezika.

Prema Deklaraciji o ljudskim pravima (1948) nije dozvoljen bilo koji oblik diskriminacije u društvu, a jezik bi trebalo da signalizira nastojanje društva da ukloni oblike diskriminacije (prema rasnoj, etničkoj, polnoj, starosnoj, rodnoj ili seksualnoj i svakoj drugoj pripadnosti). Tokom pedeset godina postojanja Deklaracije donijete su razičite preporuke za pojedinačne oblike diskriminacije, što se vidi i kod nas u zakonodavnoj praksi. Zahtjevi su iz Deklaracije u znatnoj mjeri već utkani u mnoge naučne discipline, pa tako u domenu istraživanja jezika postoji posebna disciplina (linguistic human rights) koja se bavi pitanjima jezičkih ljudskih prava (predstavnicu su u Evropi: Tove Skutab Kangas i Robert Filipson iz Danske, Mikloš Kontra iz Mađarske) i rodno osjetljivim jezikom (gender sensitiv language), kao što je Debora Kameron (Cameron Deborah, 1999/2). Na govornom prostoru srpskog jezika ovim pitanjem posebno se bavila profesorka emerita Svenka Savić sa Univerziteta u Novom Sadu čiji radovi su dostupni na internetu već samim upisom njenog imena.

Parlamentarna skupština BiH u maju 2014. godine objavila je priručnik *Upotreba rodno osjetljivog jezika u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine*²³ čime je okončan višegodišnji proces izrade i usvajanja podzakonskih akata kojima je uveden rodno osjetljiv jezik u rad vrhovne zakonodavne vlasti u BiH. Propisi koje donosi Parlamentarna skupština BiH (oba doma) koriste rodno osjetljiv jezik i svi novinari/ke bi kao takve trebalo i da ih interpretiraju. Takođe, nazivi funkcija u Parlamentarnoj skupštini uvažavaju vidljivost oba pola, tako da oba doma Parlamentarne skupštine čine poslanici/zastupnici i poslanice/zastupnice a rodno osjetljivo imenovane su i druge funkcije koje obavljaju.

U većini evropskih zemalja uvedena je i ozakonjena upotreba rodno osjetljivog jezika. U Francuskoj je predsjednik vlade objavio 1998. godine uredbu kojom poziva ministre na korištenje ženskih naziva za zvanja i funkcije. Vlada Švajcarske je 1993. godine odlučila da administracija mora koristiti jezik bez

²³Upotreba rodno osjetljivog jezika u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine, https://www.parlament.ba/sadrzaj/komisije/predstavnicki_dom/ravnopravnost/ostale_aktivnosti/Default.aspx?id=51100&langTag=bs-BA&pril=b, pristupljeno: 30. 11. 2014. godine

seksizma. Od 2001. godine u Austriji postoji sporazum ministara o rodno osjetljivoj upotrebi jezika. U Njemačkoj, u skladu sa saveznim zakonom o jednakosti žena i muškaraca od 2001. godine, postoji obaveza poštivanja rodno osjetljivog jezika u zakonodavstvu i službenoj korespondenciji.

Iako upotrebu rodno osjetljivog jezika u BiH i dalje problematizuje dio političkih i jezičkih elita, mediji kao dio društvene elite i kreatori javnog mnjenja mogu značajno da doprinesu umanjenju diskriminatorskih praksi u jeziku tako što će imenovati žene kad god za to postoji odgovarajuća riječ koja se u praksi već koristi, a tamo gdje ne mogu naći odgovarajuću riječ, opisno ukažu da je riječ o ženi (napr: umjesto montažer: Tanja A., može se napisati i montaža: Tanja A. Ili umjesto *zapisničarka* može se napisati *zapisnik je vodila* i slično).

Za novinare i novinarku koji žele da koriste rodno osjetljiv jezik a prepreke im postavljaju urednici/ce ili lektori/ke važno je da znaju da imaju uporište u Zakonu o ravnopravnosti polova u odbrani svojih prava, kao i mogućnost da ovo pitanje problematizuju pred novinarskim udruženjima, regulatornim tijelima ili tijelima za ravnopravnost polova u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti. Krajnja instanca može da bude i Sud Bosne i Hercegovine. Oni koji ne žele da na ovaj način troše svoju energiju, imaju, kako je već navedeno, zaobilazne puteve da žene učine vidljivim u jeziku.

U kontekstu izvještavanja o katastrofama, novinari i novinarku mogu da prihvate standard koji je već zaživio pri pisanju o rodno zasnovanom nasilju i uopšte žrtvama nasilja. Termin *žrtva* sve više se zamjenjuje pojmom *preživjela* čime se vraća subjektivitet osobi koja je bila izložena teškom nasilju, u cilju umanjenja njene dalje viktimizacije. Stoga bi termin *preživjela/io* bio prikladan izbor i u izvještavanju o osobama koje su preživjele katastrofu, bilo da je riječ o ženama ili o muškarcima.

2. Učine vidljivim NEVIDLJIVI rad žena na otklanjanju posljedica katastrofa i organizovanju života u vanrednim okolnostima.

Ovo je veoma jednostavno provesti u svim narednim izvještavanjima o obnovi života nakon katastrofe. Postići će se na način na koji je već ostvarena ravnopravna zastupljenost žena i muškaraca u anketama u većini medija. Novinari/novinarke na terenu mogu da intervjuišu i žene i muškarce jer su oni tokom obnove imali različite uloge. Mogu za temu da izaberu, primjera radi, poljoprivredna domaćinstva koja vode žene, rad ženskih udruženja koja su bila veoma aktivna u pomoći preživjelima, djevojke koje su bile uključene u volonterske akcije, žene koje su bile na pozicijama tokom poplava kada je trebalo donijeti teške odluke, kao što su odluke o evakuaciji, ljekarke koje su dežurale.... Svako domaćinstvo koje je preživjelo katastrofu ima svoju žensku i mušku priču i samo im ravnopravno treba dati prostor. Prihvatanjem ovog pristupa svaki novinar/ka počinje u sebi graditi "džender barometar" i jednog dana pri odlasku na teren sasvim prirodno će za sagovornike tražiti i žene i muškarce.

3. Afirmišu HEROINE poplava, klizišta i drugih katastrofa i izbjegavaju stereotip o ženi kao žrtvi

U alternativnim izvorima ima već sakupljen značajan korpus podataka o ženama koje su bile heroine poplava i ukupne katastrofe. Pored ovih žena, istraživanjem je moguće pronaći još mnogo (za sada bezimernih) heroina kojih ima u svakom naselju ili gradu. Ovo ne znači da treba izostaviti herojstvo muškaraca humanista i spasilaca, nego jednako vrednovati spremnost i sposobnost žena da u teškim uslovima pomognu drugim osobama i umanje opštu nevolju, što je iskustvo posljednje prirodne katastrofe kao i svih ranijih teških perioda kroz koja je naše, kao i druga društva prolazilo. Danas se sve više piše o iskustvima i doprinosima žena u istoriji ovih prostora u nastojanju da se žene integrišu u zajedničku kulturu sjećanja (*Žene u istoriji Semberije, Zabilježene- žene u javnom životu Bosne i Hercegovine u 20. vijeku, Banjaluka – Znamenite žene u istoriji grada*), te je izuzetno važno za opštu demokratizaciju društva pravedno vrednovanje rada i iskustva naših savremenika.

4. Izvještavaju o rodnim i socijalnim aspektima katastrofe i pomoći u katastrofama

Ovo je veoma lako postići ako se uzmu u obzir indikatori koji su već navedeni u zaključnim razmatranjima i uvodnom dijelu Priručnika i postave kao pitanja u novinarskom istraživanju. Takođe, kao primjer može poslužiti i akcija koju je tokom poplava (od 20. maja 2014) pokrenuo list *Euro Blic – Pomozimo djeci ugroženoj poplavama*. Iako je akcija imala svojih nedostataka, ipak, zahvaljujući njoj su u ovim novinama objavljene priče o djeci i njihovim potrebama i načinu kako su preživljavala katastrofu (dio tekstova je i analiziran). Slične akcije se mogu pokrenuti za različite grupe i žena i muškaraca (sa specifičnim bolestima, ranjivim socijalnim statusom, specifičnim potrebama kao napr. žene koje su se tek porodile, samohrane majke, žene ili muškarci koji žive sami, itd). Akcija nužno ne mora da ima humanitarni karakter, može da se sastoji od serijala priča o osobama koje imaju specifične potrebe koje će prepoznati i oni koji žele da pomognu, a i donosioci odluka. Ne treba zaboraviti da je osnovna misija medija da informiše a najveća satisfakcija ako nekome pisanjem život učinimo boljim.

5. Uspostave MREŽU novinara i novinarki zainteresovanih za rodno i društveno pravednije izvještavanje, radi razmjene informacija, tema i iskustava

Primjera ovih mreža ima dosta u svijetu. U eri društvenih medija dovoljno je da se napravi stranica na nekoj od aktuelnih društvenih mreža, kao Facebook, postave tekstovi koje već imate i pozovu prijatelji koji će ih koristiti i dodavati nove informacije. Svi to već na različite načine radimo, ovdje je samo bitan fokus. Sličan projekat trenutno provodi Helsinški parlament građana Banjaluka sa stranicom *Ženska politička akademija* dijeleći vlastite i priče drugih medija o različitim aspektima položaja žena kod nas i u svijetu. Iz virtuelnog svijeta moguće je preći i u stvarni povezivanjem sa različitim organizacijama civilnog društva, posebno ženskim ili udruženjima novinara. Pri Fondaciji/Organizaciji žena "Lara" dugi niz godina djeluje neformalna mreža novinarki koje podržavaju rodno odgovoran pristup u izvještavanju. Iako posljednjih godina neaktivna, ovu mrežu je moguće ponovo učiniti angažovanom.

Takođe, učesnici/ce radionice *Rod i katastrofa – Ka rodno odgovornom izvještavanju* veoma lako bi mogli djelovati kao mreža jer su iskazali interes za temu i sposobnost da odvoje profesionalne probleme od politike svojih redakcija.

6. Organizuju zajedničke medijske akcije

Iako je ova preporuka sugerisana na radionici i predložili su je sami novinari i novinarka, ona je možda najteže izvodljiva zbog konkurentskog aspekta rada medija i zavisi od uređivačkih struktura i menadžmenta. Ali primjera zajedničkih medijskih akcija ima (izbor sportiste godine i slično), posebno kada se udružuju mediji koji načinom plasmana informacija nisu direktna konkurencija (štampani i elektronski, na primjer). U uslovima katastrofe medijske kuće saraduju i razmjenjuju informacije, tako da novinari i novinarka koji imaju uticaja u svojim redakcijama mogu inicirati povezivanje i razmjenu sadržaja na platformi koja bi imala za cilj da, primjera radi, afirmiše žene heroine prirodne katastrofe. Medijske akcije i saradnja u vanrednim situacijama, kao i u redovnom radu, mogu ojačati medijske kuće koje u njoj učestvuju i prevazići ograničene resurse koji su danas problem u većini medija, što su argumenti za one koji ih zagovaraju. Ujedno, medijske akcije mogu jačati društvenu poziciju i nezavisnost medija. Novinari i novinarka mogu, ako žele, ove akcije uvesti i "na mala vrata", tako što će u svojim emisijama promovisati teme svojih kolega/inica iz štampanih medija i obrnuto.

**РАВНО
ПРАВНО**

4 PRILOZI

4.1 PRILOG 1: Vježba „prepoznaj ženu“

Vježba je pogodna za rad u manjoj grupi (do 15 učesnika/ca) i namjenjena je prvenstveno novinarima/kama, za rad u interaktivnim radionicama. Cilj vježbe je razotkrivanje na koji se način u uslovima katastrofa izvještava o ženama i u kakvim su ulogama junakinje medijskih priča, te potsticanje diskusije o rodnim stereotipima.

Vježba se izvodi u pet koraka:

- učesnicima se podijele „glasački listići“ (običan komad papira) na kojima treba da napišu ime, ili ako se ne mogu sjetiti imena, opis (nap. napuštena baka u kolektivnom centru) žene koja im prva padne na pamet kada se sjete izvještavanja o nekoj nedavnoj katastrofi (npr. žena u poplavi u maju 2014.)
- voditelj/ica radionice pokupi listiće i slijedi prebrojavanje. Ako se neka akterka najčešće ponavlja (npr. premijerka), njeno se ime posebno ispisuje na tabli i o njoj se, kasnije, posebno diskutuje
- potom se na tabli ispisuje uloga u kojoj se pojavljuje svaka od nominovanih žena (npr. majka, porodilja, doktorica, spasiteljica) i te su se uloge dijele u dvije osnovne kategorije / kolone: žrtva ili heroína
- slijedi diskusija: analiza „lika i djela“ pomenutih žena, sa osnovnim pitnjem da li se u pričama o njima potvrđuju ili opovrgavaju rodni stereotipi
- učesnici izaberu jednu od navedenih žena i diskutuju kako bi se o njoj mogla kreirati drugačija priča, te šta bi takva, drugačija priča, mogla razotkriti ili dekonstruisati

4.2 PRILOG 2: Rječnik korištenih pojmova

Pol/Spol – biološke razlike između žena i muškaraca

Rod – društveno konstruisane razlike i odnosi između žena i muškaraca, društvena pravila prema kojima se žene i muškarci ponašaju na način društveno prihvatljivi jednom i drugom polu/spolu

Rodna osjetljivost – razumijevanje da postoje društveno uspostavljene uloge žena i muškaraca koje utiču na njihov pristup i kontrolu resursima

Rodna svjesnost – sposobnost da se spoznaju i istaknu postojeće rodne razlike, pitanja i nejednakosti i da se integrišu u strtrgije i akcije djelovanja

Rodna ravnopravnost – odsustvo diskriminacije po osnovu pola u situacijama kada se dodjeljuju resursi i beneficije

Rodna jednakosti – principi nepristrasnosti i pravičnosti u raspodjeli beneficija i odgovornosti između žena i muškaraca. Ovaj koncept prepoznaje različite potrebe koje imaju žene i muškarci koje trebaju biti zadovoljene na taj način da se ispravi nedostatak balansa među polovima (Pozitivna diskriminacija, primjera radi sistem kvota za kandidovanje žena u Izbornom zakonu BiH i druge mjere koje su uspostavljene ili mogu da budu uspostavljene po osnovu Zakona o ravnopravnosti polova BiH)

Rodno osjetljiva analiza – Metodologija za prikupljanje podataka o rodnim ulogama treba da ima statističke podatke razvrstane po polu i razumijevanje društveno konstruisanih uloga. Rodno osjetljiva analiza je proces analize informacija u cilju obezbjeđenja razvoja olakšica i resursa podjednako raspoređenih između žena i muškaraca i izbjegavanje negativnih uticaja koje razvoj može imati na žene i muškarce

Rodno razvrstani podaci – statistički podaci treba da budu razvrstani prema polu kako bi se mogli mjeriti različiti uticaji na žene i muškarce.

IZVORI

A) Spisak analiziranih medijskih sadržaja i medija

1. <https://www.youtube.com/watch?v=vzvAZ4ii2FU>
2. <https://www.youtube.com/watch?v=S0eyV74F01U>
3. https://www.youtube.com/watch?v=7akQ_GhtHeY
4. https://www.youtube.com/watch?v=bDus_DhWx9s
5. <https://www.youtube.com/watch?v=TBJsxAgyKqg>
6. <https://www.youtube.com/watch?v=rG4dJErU7C>
8. <https://www.youtube.com/watch?v=4igncns7vt0>
7. <https://www.youtube.com/watch?v=hPVWpVnKCzU>
8. <https://www.youtube.com/watch?v=3rDI5dfCQKA>
9. <http://tuzlanski.ba/porodica-kolarevic-iz-gradacca-primila-17-osoba-iz-bosanskog-samca-u-svoju-kucu-video/>
10. <https://www.youtube.com/watch?v=9BrVJImKXBY>
11. <http://www.telegraf.rs/vesti/beograd/1141857-komsije-tvrde-baka-slavna-je-prevarant-nije-spavala-dve-noci-na-jasenu-video>
12. <http://www.kurir.rs/komsinica-iz-obrenovca-u-svetu-ne-postoji-lazov-kao-baka-slavna-clanak-1451643>
13. Glas Srpske od 15. maja 2014. godine, elektronsko izdanje
14. Glas Srpske od 16. maja 2014. godine, elektronsko izdanje
15. Glas Srpske od 19. maja 2014. godine, elektronsko izdanje
16. Glas Srpske od 20. maja 2014. godine, elektronsko izdanje
17. Glas Srpske od 21. maja 2014. godine, elektronsko izdanje
18. Glas Srpske od 22. maja 2014. godine, elektronsko izdanje
19. Press RS od 14. maja 2014. godine, štampano izdanje
20. Press RS od 21. maja 2014. godine, štampano izdanje
21. Press RS od 22. maja 2014. godine, štampano izdanje

-
22. Euro Blic od 14. maja 2014. godine, štampano izdanje
  23. Euro Blic od 15. maja 2014. godine, štampano izdanje
  24. Euro Blic od 19. maja 2014. godine, štampano izdanje, kopije tekstova
  25. Euro Blic od 20. maja 2014. godine, štampano izdanje, kopije tekstova
  26. Euro Blic od 21. maja 2014. godine, štampano izdanje
  27. Euro Blic od 22. maja 2014. godine, štampano izdanje

B) Literatura i publikacije:

1. Valić, Nedeljković Dubravka, Rod i mediji, Univerzitet u Novom Sadu, Centar za rodne studije, ACIMSI, Novi Sad 2011
2. Stereotipizacija: predstavljanje žena u štampanim medijima u Jugoistočnoj Evropi, Mediacentar Sarajevo, Sarajevo 2007
3. Priručnik za medije, Ženski INDOK Centar, Beograd 2009
4. Zastupljenost i način predstavljanja žena u medijima
http://srpski.bhnovinari.ba/images/stories/pdf/istrazivanja/zastupljenost_zena.pdf
5. UNESCO. Gender Sensitive Indicators in Media. Pariz: UNESCO, 2012. Dostupno na
<http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002178/217831e.pdf>. Pristupljeno 1.12.2014.

C) Zakoni, propisi i drugi izvori

1. Zakon o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine: broj: 16/03 i 102/09 – prečišćen tekst)
2. Kodeks o audiovizuelnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija - NESLUŽBENI PREČIŠĆENI TEKST, <http://rak.ba/bos/index.php?uid=1324649058>
3. Kodeks za štampu i online medije u BiH
4. „Privredne informacije“, list Privredne komore RS, Banjaluka, broj 122, maj-jun 2014.
5. Upotreba rodno osjetljivog jezika u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine, Parlamentarna skupština BiH, Sarajevo 2014,
https://www.parlament.ba/sadrzaj/komisije/predstavnicki_dom/ravnopravnost/ostale_aktivnosti/Default.aspx?id=51100&langTag=bs-BA&pril=b, pristupljeno: 30. 11. 2014. godine

**РАВНИ
ПРАВНИ**

ВЛАДА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ
Гендер центар - Центар за једнакост
и равноправност полова